

מראי מקומות לעיון בדף היומי

כאמיתו קרין אל... (מאמר קצר על חשיבות העיון והלמוד)

כאמיתו קרין אל... (מאמר קצר על חשיבות העיון והלמוד)

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת "משולי ערימת" רחוב שאגת אריה 17/25 קרית ספר 71019 מודיעין עילית ארץ ישראל

גליון מספר 336

לענין הר"ר צבי בדר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד"ל

מסכת סנהדרין דף לג – דף למ

בס"ד, ב ניסן התש"ע.

ואין הדין חוזר אפילו על ידי גדול הדור דקנסוהו לקיים הדין, וישלם מביתו. וכן נקט הש"ך (כה סק"ד אות ו), וביאר דברי הגמ' דלהחזיר הדין, בעינן שיהא גם מומחה כדברי רב יוסף, וגם שיהא גדול הימנו כדברי רב נחמן, ולא פליגי, אלא דלרב יוסף הקשו מרישא דמתניתין בבכורות דמיירי באינו מומחה, ואם כן בהכרח היה שם גדול הימנו, דאי לאו הכי איך ידע שטעה, והוכרח לתרץ כאן במומחה כאן בשאינו מומחה. ולרב נחמן הוקשה מסיפא דמתניתין דבכורות דמיירי אפילו באין גדול הימנו, אלא דכיון שהוא מומחה בדיני רמי אנפשיה דטעי, ולכך משני, דמתניתין מיירי בהיה גדול הימנו. נמצא דרב יוסף ורב נחמן צריכים זה לזה, מה שחיסר זה גילה זה.

ד) גמ', אמר רב נחמן וכו' גדול הימנו בחכמה ובמנין. פירש האור זרוע (עבודה זרה, אות קד), דגדול במנין הוא מי שיש לו יותר תלמידים. עוד פירש, שהוא מי שרוב התלמידים סוברים כמותו. והראב"ד (על המשניות עדויות, א, ה) פירש, שהוא מי שגדול בשנים. וכן כתב הריטב"א (עבודה זרה, ז), ומשום שהגדול בשנים שימש יותר תלמידי חכמים.

ה) גמ', אמר ליה אטו אנן קטלי קני באגמא אנן. מבואר בגמ' שגם הסברות של האמוראים האחרונים בגדר דבר משנה הם. וכתב הבעל המאור (לג. מדפי הרי"ף) שדברי הגאונים שאחר התלמוד אינם הלכה ברורה ופסוקה, אלא דעת מכרעת בלבד, ולכן אם טעה דבריהם הרי זו טעות בשיקול הדעת, ואינו טועה בדבר משנה. אבל כתב בשם אחד מחכמי הדור שלפנינו, וכן הביא ברא"ש (אות ו) בשם כתוב שם לראב"ד, וכן כתבו בטור חושן משפט (סימן כה), ובמאירי בשם יש חולקין, דאיהו נמי טועה בדבר משנה הוא, כיון שאילו שמע דבריהם היה חוזר בו. ואם אינו חוזר בו גם כששמע דבריהם, כתב הריטב"א (עבודה זרה ז). שכיון שהדיין ראוי להוראה, אלא שהראשון, הגאון, גדול ממנו, הרי זה חשוב טועה בשיקול הדעת. אבל הראב"ד כאן הסיק, שאף אם הדיין חולק על דברי הגאונים, מחמת שנראה לו מסברא שלא כדבריהם ושלא כפירושה, הרי הוא טועה בדבר משנה, לפי שאין לחכם שבזמן הראשונים לחלוק על דברי גאון ופירושו, אלא בקושיא מפורסמת, מוכרחת, וזה דבר שאינו מצוי. והחינוך (מצוה רלג) והרא"ש כאן כתבו, שביד החכמים האחרונים לחלוק על דברי הגאונים ולעשות מעשה כנגד הוראתם, והוא שהחכם ראוי לכך, (אבל אם אינו ראוי לכך הרי הוא טועה בדבר משנה), ומביא לדבריו ראייה המקובלת לאנשי דורו, ואף על פי כן אם אין החכם חולק אלא מפני שלא שמע דבריהם, ואילו שמעם היה דן כמותם, טועה בדבר משנה הוא, ואפילו פסק הדיין שלא כדברי חכמי דורו, ואחר כך שמע דבריהם וישרו בעיניו והודה שטעה, הרי זה טועה בדבר משנה. ואם לא ידע הדיין במחלוקת שבין הגאונים ופסק כדברי אחד מהם, והוא אינו ראוי להכריע ביניהם, או שאינו יודע להכריע, ולרוב החכמים נראים דברי האחר, הרי זו טעות בשיקול הדעת. וכתב הפתחי תשובה (חושן משפט כה, א, סק"ב) שכל דין המפורש בדברי הפוסקים, הטועה בו הרי הוא

דף לג ע"א
א) תוס' ד"ה מה שעשה עשוי וישלם מביתו, וא"ת טיהר וכו' וי"ל השתא טבירא ליה כשעירבן וכו'. הש"ך (כה סק"ה אות ד') תמה על דבריהם, וכתב, דדוחק לומר דהכא נמי מיירי בשעירבן. לכך ביאר, דהא דטיהר את הטמא, היינו שהלכו המוכר עם הלוקח לשאול את פי החכם הדיין אם הפירות טהורים, והדיין טעה בשיקול הדעת והורה שטהורים הן, וסמך הלוקח עליו ולקח הפירות, ובוזה מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ותמה עליו הקצות החושן (סימן כה ס"ק ב), הא אין לך מקח טעות גדול יותר, דאילו הוי ידע הלוקח דאסרו הפירות לא היה לוקח. והא אפילו בספיא דדינא וכבר קיבל המוכר את המעות, צריך להחזיר, ולא מצי אמר דלמא מותרין, כיון דאסורין מספק אין לך מום גדול מזה, וכדכתב הרי"ן (חולין יד: בדפי הרי"ף), וכן פסק הרמ"א בסימן רל"ב (סעיף י"ב), ומכל שכן כאן דטעה בשיקול הדעת. ועיין פנים מאירות בבא קמא (דף ק' אות כז).

ב) רש"י ד"ה במומחה, יש בו כח לחזור, וכו', אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר דילמא קמא עיקר ובהאי הוא דטעית. ובשינויא דרב נחמן כתב רש"י ד"ה יש גדול הימנו, אותו גדול מחזיר דבריו של זה, דיש בו כח לבטל. אבל הרי"ף (י: מדפי הרי"ף) גרס בגמ' "כאן במומחה כאן בשאינו מומחה, וכי קתני מחזירין בשאינו מומחה, והא דקתני מה שעשה עשוי ומשלם מביתו במומחה, מומחה, הא קתני סיפא אם היה מומחה לרבים פטור משלם, אמר רב נחמן לא קשיא, כאן בשיש גדול ממנו בחכמה ובמנין כאן כשאין גדול ממנו בחכמה ובמנין". דהיינו, דהא דאמרין מומחה משלם כשיש גדול ממנו בחכמה ובמנין. ותמה הרא"ש (סימן ה'), דאם כן מאי קאמר ליה להלן רבי עקיבא לרבי טרפון "מומחה לבית דין אתה ופטור משלם", הרי רבי עקיבא ושאר החכמים היו גדולים מרבי טרפון בחכמה ובמנין, דקיימא לן רבי עקיבא ורבי טרפון הלכה כרבי עקיבא. ותירץ בהגהות הב"ח (על הרי"ף אות ה), דבמעשה דרבי טרפון קבלוהו עליהו לדון אותם, ומאי דאמרין שאם היה גדול ממנו חייב לשלם היינו היכא שלא קיבלוהו עליהו. והבעל המאור (שם) פירש סוגיין, דבמומחה, שהוא פטור משלם, מחזירין הדין כדי לא להפסיד הבעל דין, ובאינו מומחה, שחייב לשלם, אין מחזירין. ולמסקנא דווקא במומחה שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין מחזירין, דבכהאי גוונא אפשר לברר שהיה טעות.

ג) גמ', אמר רב נחמן וכו'. כתב הנמוקי יוסף (י: מדפי הרי"ף), דמדלא קאמר "אלא אמר רב נחמן" יש לדייק דלאו לאיפלוגי אדרב יוסף אתי, ודברי רב יוסף "כאן במומחה" לאו בדיין גופיה מיירי, אלא בגדול שעומד על גביו, "וכאן בשאינו מומחה" היינו שאין אחר גדול הימנו. ולמסקנת הגמ' אף אי הדיין אינו מומחה, אם יש גדול הימנו, מחזירין. אבל הרא"ש (סימן ה') וכן היר רמה כתבו, דאף למסקנא מתניתין איירא במומחה ממש, אבל אם אינו מומחה, חייבוהו חכמים לשלם, כיון שהשתדל לדון יחידי והוא אינו מומחה,

את הטהור, שכתב "ונטל שרץ והשליך עליהם", דהא על ידי שהשליך עליהם לא היה נוגע אלא במקצתן.

(יא) **גמ'**, וחילופא למסית דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו. הקשה רבינו יונה, אמאי הביאו חילופא למסית רק לענין שמחזירין לחובה ולא לזכות, ולא לענין שאר הדינים המוכרים במתניתין דמהדרין לזכות בדיני נפשות, וראוי להדר לחובה בדין מסית, מדינא ד"לא תחמול ולא תכסה עליו". וביאר, דאין הכי נמי, גבי מסית הכל מלמדים חובה ואין הכל מלמדים זכות, וחילופא דשאר דיני נפשות, ולא הוזכר בגמ' מפני שהוא כלול במה שאמרו שאם אמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, מחזירין לחובה ואין מחזירין לזכות, דמשמע כל אחד, אפילו תלמיד. אבל לענין הטיה לא אמרינן חילופא למסית, שיהיה על פי אחד לחובה ועל פי שניים לזכות, משום דכתיב "לא תהיה אחרי רבים לרעות", דמשמע לכל רעות שבעולם, ואפילו מסית. אמנם לענין שאר הדינים דמתניתין עדיין קשה אמאי לא אמרינן דחילופא למסית. ועיין עוד מה שכתב החזון איש (חושן משפט, כא, א).

(יב) **גמ'**, שם. פירש הבן יהודיע, אם יצא המסית מבית דין חייב, ובא אחד ואמר יש לי ללמד עליו זכות, "לא תחמול" עליו להחזירו. וכן אם יצא מבית דין זכאי, ובא אחד ואמר יש לי ללמד עליו חובה, דהיינו לסתור טענת זכות שסמכו עליה, "לא תכסה עליו". וכן בדרשת רב כהנא דמפיק לה מן "כי הרוג תהרגנו", הלשון כפול כנגד שני חלוקים אלו.

(יג) **גמ'**, אתיא רוצח רוצח וכו' אתיא רשע רשע. הקשה הערוך לנר, כיון דאין גזירה שוה למחצה נילף נמי שאר דברים שבין דיני נפשות לדיני ממונות שהוזכרו במתניתין, ואמאי לא הוזכרה בגמ' הגזירה שוה רק לענין חזרת הדין. ותירץ, דגזירה שוה דרוצח ורשע לא שייכא אלא לאחר גמר דין, דקודם לכן לא נקרא רוצח ולא נקרא רשע. ותירץ בכך גם קושיית התוס' ד"ה אתיא דמצינו דרבא לא דרש הגזירה שוה דרשע רשע, ואיך דרשינן לה הכא. דשאני הכא, דהוי לאחר גמר דין ומשום הכי נקרא רשע, מה שאין כן בשאר המקומות שהביאו התוס'. ואביי, דפליג ארבא ודריש "רשע רשע", אפילו לדבר דהוי קודם גמר דין, סבר, דכיון דאשכחן דחייב מלקות נקרא רשע, קודם גמר דין נמי ילפינן בגזירה שוה.

(יד) **גמ'**, אבל טעה בדבר שהצדוקים מודים בו. פירש היד רמה, דהיינו דבר המפורש בתורה שבכתב, או שהכל יודעים אותו משיקול הדעת.

(טו) **גמ'**, בעא מיניה רבי חייה וכו' טעה בנואף ונואפת. פירש רש"י ד"ה טעה בנואף ונואפת, זיכה מהן וכו' דבשלמא איכא למיטעי וכו' כגון באומר אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה וכו', אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכותא. פירש המהר"ם, דרבי חייה בר אבא לא נסתפק, אלא הקשה אדברי רבי יוחנן, שלא יתכן לפרש שטעה בדבר שהצדוקים מודים בו חוזר, דאם כן מתניתין שאין חוזר, היאך תתפרש לגבי עריות, וכדאקשינן להלן בגמ'. [וצריך עיון, דרש"י לא פירש כן אלא לקמן בד"ה אלא היכי דמי, וכדפירש המהרש"א המובא באות יז]. ובדברי התוס' ד"ה טעה בנואף פירש המהרש"א, דרבי חייה בר אבא נסתפק אי איכא גוונא דטעות בעריות בדבר שאין הצדוקים מודים בו. והיד רמ"ה פירש, דנסתפק אם בביאה שלא כדרכה חוזר הדין או לא. ובתוספות הרא"ש פירש בשם רבינו מאיר, שנסתפק אם טעה בנואף ובנואפת ביחד, באחד מהם בדבר שהצדוקים מודים בו ובאחד בדבר שאין הצדוקים מודים, אם חוזר הדין לאחד אגב השני. והיד רמ"ה פירש בשם רבינו חננאל, שנסתפק אם טעה בכך שחשב שאין האשה מזהרת באשת איש אלא האיש, אם נקרא דבר שהצדוקים מודים בו. ועיין באות הבאה.

(טז) **גמ'**, אדמוקדן יקיד זיל וכו'. פירש המהרש"א (המובא באות הקודמת)

כטועה בדבר משנה. וכתב התיבנות המשפט (שם סק"ו), דאף מה שנלמד מ"סוגיא דשמעתא", היינו מדיוק דברי התלמוד, אם הסכימו הפוסקים שהדין כך, וכבר נתפשטו החיבורים שפסקו כן, הרי זו טעות בדבר משנה. ועיין כסף הקדשים (סעיף א), דפליג.

(ו) **גמ'**, ואי אתא לימא ליה טועה בדבר משנה וכו'. הקשה המהרש"א, אמאי לא אקשו הכי אף ארב יוסף ורב נחמן, דסבירא להו דאם יש גדול הימנו מחזירין, הא רבי עקיבא היה גדול מרבי טרפון (כמו שכתב הרא"ש בסימן ה'), ומהאי טעמא הוזה ליה לרבי טרפון להפטר. ותירץ הערוך לנר, דהא דאמרי רב יוסף ורב נחמן דאם יש שם גדול שמחזיר דבריו פטור, היינו דווקא היכא שביטל הדין, אבל אם הורה לו שטעה ולא ביטל הדין בפני בעלי דינים, לא.

(ז) **תוס' ד"ה השתא, בתוה"ד**, וי"ל דסוגיא דהכא אתיא כרבנן וכו'. וכן כתב הרא"ש (סימן ה'). אבל הרי"ף (יב: מדפי הרי"ף) כתב, דאתיא אפילו כרבי מאיר דדן דינא דגרמי, דקיימא לן בבבא קמא (ק). כוותיה. והכא שאני, דאם הדיינים יהיו חייבים אין לך אדם שאינו מומחה שנעשה דין לעולם, ואין דין חייב אלא אם כן נשא ונתן ביד. והר"ן (ד"ה טיהר את הטמא) תירץ, דדינא דגרמי לא מקרי אלא היכא שנגמר ההיזק ממש על ידי גרמתו, כשורף שטרותיו של חברו וכמוחל שעבודו, וגרמא בניזיקין שפטור, היינו היכא דלא נגמר על ידו, הילכך כל היכא דמצי הדר ביה לא דינא דגרמי מיקרי, ואפילו לרבי מאיר פטור.

(ח) **גמ'**, רב חסדא אמר כאן שנטל ונתן ביד וכו'. פירש הרי"ף (יב: מדפי הרי"ף), דעבדו תקנה כדי לא להפסיד הבעל דין, שאם הדיין לא נטל ונתן ביד ולא יהיה חייב לשלם, הדין חוזר, אבל אם נטל ונתן ביד, ליכא פסידא לבעל דין דהדיין עצמו ישלם, ואין הדין חוזר. אמנם, במלחמות ה' (יא: מדפי הרי"ף) פירש, דלאו משום הפסד ממונו של בעל דין מחזירין, אלא משום דכל היכא דלא עבוד בה עובדא לא אלים למיהוי דינא, ולכך חוזר אם טעה. וביד רמה פירש, שכשבעל דין נתחייב בדין ונתן הכסף לחבירו, הוא נותן על דעת הדיין שחייבו, ולפיכך, אם נמצא שהדיין טעה, הנתנה היתה בטעות, ומחזירין. אבל אם הדיין בעצמו נטל ונתן, אינו סומך דעתו על אחר, ואפילו אם נמצא שטעה, מה שעשה עשה.

דף לג ע"ב

(ט) **גמ'**, משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה להאי. כתב הערוך לנר, דאין לפרש דלא אמרינן כן כיון דחיובא דגואל הדם קילא מחיובא דידיה, דאם כן, לוקמה כגון שעדים העידו על אחד שעבר עבירה שחייבים עליה מיתה, והוזמו ונגמר דינן למיתה, ועתה ראו בית דין שטעו בדין, וקאמר שאין מחזירין דין העדים לזכות שהוא חיוב לאותו שהעידו עליו, והשתא אי אפשר לגמ' להקשות ד"משום חובתא דהאי קטלינן להאי", דהא דין חיובם שוה. אלא ודאי דהקושיא, דמאי חזית לחייבו שלא כדין כדי שלא לחייב הגואל הדם כדין, דהא אם רצו להחזיר על כרחיך דיידעו דטעו, ולמה לא יחזירו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב.

(י) **גמ'**, טימא את הטהור דאגעי ביה שרץ. הקשה החמרא וחיי, אם כן, לא הוה ליה למתני "מה שעשה עשוי", דמשמע דמן הראוי היה שלא יטמא, ורק משום שעשה עשוי, הא טימא ופשיטא דנטמא. ותירץ, דמה שעשה עשוי לא קאי על טימא את הטהור אלא על טיהר את הטמא בלבד. והקצות החושן (ח"מ כה, ט) תירץ, דמיירי בנגע במקצתן, ולא נגע בכלן, ואף על פי כן מה שעשה עשוי אפילו במה שלא נגע, והוא הדין לענין נשא ונתן בידו ממוק, דאפילו נתן מקצת הממוק מה שעשה עשוי. ודייק כן מדברי רש"י ד"ה טימא

יודע, שוב לא שמעין ליה, אבל ודאי שמעין לתלמיד שלא נמנה מן המנין.

דף לד ע"א

(א) גמ', אמר ריש לקיש משום דמיחזי כנוגע בעדותו. פירש המאירי (סוד"ה זה שאמרנו), שאמר דמיחזי כנוגע בעדות ולא נוגע ממש, מפני שעכשיו אינו מעיד אלא מלמד טענות לזכות דרך משא ומתן.

(ב) גמ', תא שמע דאמר ר' יוסי בר חנינא כו'. ביאר הרש"ש, דהיינו התנא רבי יוסי בר חנינא, כדכתבו התוס' נזיר (כט.) ד"ה ה"ג בשם רבינו תם.

(ג) רש"י ד"ה רואין אותה, לענין המנין. וכן כתב הר"ן (בדף לג: ד"ה מתניתין דיני נפשות), דתלמיד שאמר טעם זכותו נמנה במנין המזכין. והביא, שיש סוברים שאינו נמנה במנין הדיינין. והא דאמרין רואין אותו כאלו הוא חי ועומד במקומו, לא לענין המנין, אלא שאם אמר שיש לו ללמד זכות, וקודם שאמר הטעם, מת, אמרין רואין אותו כאלו הוא חי וחוששין שאלו היה חי היה אומר טעם זכות ויקבלוהו כל הסנהדרין ויהיה פטור. והקשה עליהם, דלשון הגמ' לא משמע הכי, דהוה לה למימר פוטרין אותו, ולא רואין אותו כבנים (ג, ו) כשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו שבעה, כלומר, דדברי המת יותר חשובים מדברי החי. עוד הקשה, אמאי אמרה הגמ' "וליא אילו היה חי הוה הדר ביה", הא להיש סוברים היה לה לומר חשש יותר מצוי, דילמא לא יסכימו הסנהדרין עם טעמו.

(ד) גמ', ואמאי נימא אילו הוה קיים הדר ביה. הקשו בתוספות רבינו פריץ, אמאי מספקין ספיקא לחובה, הא אמרין ושפטו העדה והצילו העדה, דבעינן עדה שופטת ועדה מצלת. ותיירצו, דיש לומר דהכא הויה חזרה לזכות, כגון שכולם ראו לחובה לבד מאותו תלמיד שראה לזכות, דאמרין לעיל (יז:) דבית דין שראו כולם לחובה, פוטרין אותו, והשתא אילו הוה אותו תלמיד חי דלמא הוה הדר ביה לחובה, ויהיו כולם לחובה ויפטר.

(ה) גמ', והא שלחו מתם וכו' אין מוציא אתמור. פירש החמרא וחיי, דלא פליגי במציאות אלא, דהמקשה היה שונה לדברי רבי יוסי בר חנינא מוציא מכלל רבינו, בניחותא. והמתרץ תירץ דדבריו לאו בניחותא נאמרו אלא בתמיה, דהיינו דאינו מוציא.

(ו) רש"י ד"ה אלא דברי המזכין, בתוה"ד, אם איתא וכו' לכתוב פלוני זיכה למה לי למיכתב טעמא. הקשה התורת חיים, דמלשון הגמ' משמע דפריך דלא לכתוב מידי מדברי המזכים, אפילו שמוותם. ופירש, דהכי פריך, כיון דכותבין שם המחייבין וטעמיהון, ממילא ידעינן שכל אותן שלא נזכרו בין המחייבין היו מזכין אתמול, ואם כן למה להזכירן, אלא ודאי משום דאי הדר ביה לא צייתינן ליה, הלכך בעי למיכתב, דלא לימא שמא בדבר שהצדוקין מודים בו הייתי טועה.

(ז) בא"ד, ונימא שמא בדבר שהצדוקים מודים בו הייתי טועה. כך הגיה היעב"ץ. והקשה הערוך לנר אם כן, מאי פריך אדרב, דלמא לעולם יכול לחזור בו אם יראה טעם לחוב, והא דהוצרכו לכתוב טעם המזכה כי היכי דלא לשכח טעמא מניה ויחוש שמא טעה בדבר שהצדוקים מודים בו, אלא על כרחך דסברה הגמ' דחיישינן שמא ישקר במזיד ויאמר שטעה בדבר שצדוקים מודים בו, ולכן הקשו על רב דאם רוצה לשנות שיטתו, יוכל לשנותה בהיתר בעת גמר דין, ואין סיבה לכתוב דבריו. אבל לא חיישינן שמא ישכח בעת שזיכה ודאי לא היה סובר שטועה בדבר שצדוקים מודים בו, ואם כן אין לנו להסתפק בכך. עוד ציין, דתוס' ד"ה אלא העתיקו דברי רש"י, לא כתבו "שמא", ומשמע שהחשש הוא שיחזור במזיד.

בדברי רש"י ד"ה עד דמוקדך, דבעוד שאתה עוסק במה שאמרת לך שבכל דבר שהצדוקים מודים בו חוזר הדין, יש לך ללמוד מכך לגבי שאלתך, שהרי הצדוקים מודים בנואף ונואפת, וחוזר. ולפירוש המהר"ם (הובא באות הקודמת), תירץ לקושינו, שכבר נכלל בכלל דבר שהצדוקין מודים בו, והמשיך להקשות לו קושינו הראשונה דאם כן קשיא ממתניתין, וכונת תירוץ היתה לביאה שלא כדרכה המבוארת לקמן. ולתוס' ד"ה טעה בנואף, התירוץ, שכלול בכלל שתלוי באם הצדוקים מודים בו, דאף בנואף איכא חילוק בהא. ולפירוש היר"מ, משני, דבשלא כדרכה מודים הצדוקים וחוזר הדין. ולרבינו מאיר, כוונת המשל, דבעוד האש דולקת, השתמש בה לדבר נוסף וצלה בה את דלועיך, כלומר אם כבר מחזירים הדין לצורך אחד מהם, נדון מחדש גם בשני ונחזיר גם את דינו. ולפירוש הר"ח, כוונת המשל "אם אינך יודע לצלות דלועים, הבא מהר את דלועיך, והסתכל במי שצולה דלועים ועשה כמוהם", כלומר, אם אינך יודע צליית קרי, הנה מוקדה לצלייה, רוץ ראה ולמוד איך אחרים צולים, דפשוט הוא. כמו כן אם אינו יודע דין נואף ונואפת, מקרא מלא הוא, "מות יומת הנואף והנואפת" (ויקרא כ, י) ובודאי הצדוקים מודים בו, לך ולמד. וכן פירש הערוך (ערך יקד).

(יז) גמ', אלא היכי דמי אין חוזרין. פירש המהרש"א, דלתוס' ד"ה טעה בנואף (המובא באות טו), אינה קושיה, אלא הגמ' מבררת שינויא דרבי יוחנן שהדבר תלוי אם הצדוקים מודים אי לאו, באילו מקרים אינם מודים בנואף ונואפת. וגם לדעת רבינו מאיר (המובא באות טו) אינה קושיה, אלא בירור דברים האם איכא גוונא שבו לא יחזרו שניהם יחדיו, אף שבאחד טעו בדבר שהצדוקים מודים ובאחד בדבר שאינם מודים. אבל לפירוש רש"י ד"ה אלא היכי דמי, קושיא היא אמאי דאמר טעה בנואף חוזר.

(יח) תוס' ד"ה שטעה שלא כדרכה, בתוה"ד, וקשה דבדבר זה מודין וכו'. בחידושי הר"ן תירץ, דבנואף ונואפת לא מודו בשלא כדרכה, דהא כתיב "ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע", ומשמע שראוי להזריע ובעינן כדרכה, וכי אמרין בהוריות (ד.) "משכבי אשה כתיב" בנדה קא אמרין דלא כתיב לזרע.

(יט) גמ', הכל ואפילו עדים. פירש בחידושי הר"ן, דלא דייקי מהא דאמרין דבידי ממונות הכל מלמדין זכות, אלא מהא דאמרין דבידי נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה. דהיינו, דלא כשיטת רבנן דסברי דעד לא יענה בין לזכות בין לחובה, משום דהקרא דמיניה ילפי רבנן [ועד אחד] בידי נפשות כתיב. ואין לומר דהוא הדין בידי ממונות סברי רבנן דאין מלמדין העדים כלל, דהא טעמא דאין מלמדין בידי נפשות אפילו לזכות, משום דמיחזי כנוגע בעדות, כדלקמן (לד.), דהעדים חיישי שמא יגמר הדין לחובה, ויחמו ויתחייבו מיתה, והאי טעמא לא שייך בידי ממונות, שלא יוכלו לבוא לידי חיוב מיתה. הילכך, בידי ממונות העדים עונים בין לזכות בין לחובה, אפילו לרבנן. והמאירי (לד. סוד"ה זה שאמרנו) כתב נמי כהאי גוונא, שנגיעת העדות היא אימת מוות מצד הקרובים של הנידון, והא שייך דווקא בידי נפשות, אבל בידי ממונות, העדים יכולים לענות בין לזכות בין לחובה, שאינם יראים מהקרובים. אמנם, הר"ן כתב בשם הרמב"ן, דכי היכי דחיישינן לדיני נפשות משום נגיעה, הכא נמי חיישינן לדיני ממונות, ואין עונין העדים כלל לא בממונות ולא בנפשות.

(כ) תוס' ד"ה אחד מן התלמידים, בתוה"ד, תימא הא אמר וכו' ולא יהא אלא כאחד מן התלמידים. הקרן אורה תירץ קושייתם, דהא דאחד מן התלמידים יכול ללמד זכות, היינו שיכול לישא וליתן בדבר אבל לא שיעלה למנין לדון על פיו, אבל דין שאמר איני יודע אינו יכול מעכשיו לעלות מן המנין לצד אחר. והחמרא וחיי דחה קושייתם, דכיון שהדיין כבר נמנה במנין ואמר איני

(יג) גמ', ומה נגעים ביום אף ריבים ביום. פירש בחידושי הר"ן, דנגעים בין תחלת דין בין גמר דין בעינן ביום, דתחלת דין היינו ראיית הנגע וסוף הדין מה שהכהן מטהר או מטמא הנגע, וכתב "ולחורות ביום הטמא וביום הטהור", אלמא נגעים בעינן כולו מילתייהו ביום, אף ריבים בעינן יום לכולה מילתייהו בין לתחילת דין בין לגמר דין דהא איתקש להדדי. עוד פירש, דכיון דכתב "יום" גבי נגעים לית לן לאיפלוגי בין תחלת דין לסוף דין, דאף בריבים נמי אי לא כתיב "ושפטו את העם בכל עת" לא הוי משוינן פלוגתא בין תחלת דין לגמר דין, וכיון דרבי מאיר דריש "ושפטו" ליום המעונן על כרחין בין לתחלת דין בין לגמר דין בעינן יום.

(יד) גמ', ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דר' יוחנן. פירש הבעל המאור (יג). מדפי הרי"ף, דהוה סומא באחת מעיניו, דסומא בשתי עיניו פסול לדין כשם שפסול לעדות, דהא קיימא לן דכל הכשר לדון כשר להעיד, וכיון דסומא בשתי עיניו פסול להעיד, דתניא היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו וכו', בידוע שפסול לדון. אמנם התוס' בנדה (ג.) ד"ה ורבי מאיר היא כתבו, דלשיטת רבנן אף סומא בשתי עיניו כשר לדון דיני ממונות.

(טו) גמ', לאתויי יום המעונן. הקשה הערוך לנר, אמאי נקט לילפותא ד"בכל עת" דוקא ליום המעונן, ולא שחרית ובין הערביים. דבשלמא לענין בתוך הבית יש לומר, דפסול דידיה לאו משום "עת", אלא דאינו ראוי לראית נגע, ולדון דין שפיר ראוי, וליכא לרבויהי מ"בכל עת", אבל לענין שחרית ובין הערביים דלא חשוב יום לענין ראית נגע, שפיר בעינן רבויא ד"בכל עת" לרבות עתים הללו לדין. ותירץ, דלענין עתים הללו לא בעינן קרא לרבויהי דכבר ידעינן כן מדכתיב "וישב משה לשפוט את העם וכו' מן הבקר עד הערב" (שמות, יח, יג), הרי דין בבקר ובערב וגם בצהריים.

(טז) גמ', ואין עד נעשה דיין. הקשה בחידושי הר"ן, דהכא משמע דלכולי עלמא אין עד נעשה דיין, ואילו בכתובות (כא:) אמרינן גבי שלשה שישבו לקיים את השטר, דעד נעשה דיין. ותירץ, דבכל מידי דמצטרין עדות דאורייתא בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות אין עד נעשה דיין, ושאינו התם דקיום שטרות מדרבנן, דמדאורייתא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין, הלכך עד נעשה דיין,

(יז) גמ', דילמא דין נחלות קאמרת וכו' ואין עד נעשה דיין. פירש בחידושי הר"ן, דלרבי מאיר עיקר הקרא אתא למימר דאין עד נעשה דיין. והקשה, אם כן לרבנן דמוקמי האי "ביום הנחילו" לתחילת דין, מנא להו דאין עד נעשה דיין. ותירץ בשם הרמב"ן (בבא בתרא קיד.) דנפקא להו מדרשא ד"עד לא יענה בנפש", שאם אינו עונה כל שכן שאינו נעשה דיין, דהא סברי רבנן דאינו עונה בין לזכות בין לחובה, ודעת הרמב"ן דבדיני ממונות נמי אינו עונה כלל, דמההיא טעמא דפסלי רבנן דאינו עונה משום דהוי נוגע בעדות דנפשות, הכי נמי הוי נוגע בעדות דדיני ממונות. אבל התוס' בבבא בתרא (קיד.) ד"ה אבל פירשו, דהא דאין עד נעשה דיין סברא היא, דהויא עדות דאי אתה יכול להזימה, דכיון שהן עצמן עדים ודיינין לא יקבלו הזמה על עצמן, אי נמי, דילפינן מקרא ד"ועמדו שני האנשים", אלו העדים, "לפני ה'" אלו הדיינין, אבל העדים עצמן אין חוזרין ויושבין ודינין. ועיין באות הבאה.

(יח) גמ' שם, הקשו התוס' בבא בתרא (קיג:) ד"ה אורעה [לשיטתם המובאת באות הקודמת], מאי קא משמע לן דבעינן שלושה לדין נחלות, הא בשאר דיני ממונות נמי בעינן שלושה. וביארו, דאשמעינן בדין נחלות שעל כרחם של בנים, אותם העומדים שם בשעת צואה נעשים דיינים ועושין דין, ולא מצי האי למימר איני רוצה לדון לפניכם אלא לפני בית דין הגדול או לפני בית דין חשוב שבעירי, וסלקא דעתך כיון דמשונה משאר דינין שדנין בעל כרחו, דנין אפילו בלילה. אמנם, הרשב"ם (שם) ד"ה ג' שנכנסו פירש, שאין

(ח) תוס' ד"ה אלא דברי המזכין מ"ט, בתוה"ד, וי"ל כיון דליכא נפקותא כולי האי וכו'. ובתוס' הרא"ש תירץ, דלא חיישינן שמא יחזור בדבריו בשעת המשא ומתן, דמה לו לשקר כיון שיכול לחזור בשעת גמר דין.

(ט) גמ', והא התם מיפלג פליגי וכו'. הקשה התורת חיים, אי פליגי בהדיא, היאך סלקא דעתא דגמ' דחד טעמא קאמרי. ותירץ, דרב זביד סבר דבהאי גוונא טעם אחד משני מקראות הוא, דכיון דבין למר ובין למר עיקר הכתוב אתי לאשמעינן דמזבח מקדש את הראוי לו שאם עלו פסולין לא ירדו, אף על גב דאיכא נפקותא פורתא בין האי להאי, מכל מקום כיון דגוף הכתוב אתי לאשמעינן חד טעמא, טעם אחד משני מקראות קרי ליה. והחמרא וחיי תירץ, דמעיקרא סברה הגמ' שרבן גמליאל ורבי יהושע לא פליגי, אלא שכל אחד בביתו פירש טעם התנא קמא, ונמצא טעם אחד משני מקראות, אלא דבעל המשנה מצא פלוגתא מדבריהם, ועלה אקשי בגמ' דמיפלג פליגי, ומשמע שנחלקו פנים בפנים מה הטעם הנכון.

דף לד ע"ב

(י) רש"י ד"ה בלילה, דומיא דסומא. וכן כתב הרי"ף (יג: מדפי הרי"ף), דאף דלא תנן במתניתין להדיא דסומין כשרין, מצינן לדייק כן, דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, והא כולו אינשי לא חזו בליליא דכחזי סומא באחד מעיניו ביום, וקתני דגומרין בלילה, וכיון דגומרין בלילה, דין הוא לסומא באחת מעיניו שידון ביום לכתחלה. והקשה בחידושי הר"ן, דאם כן לא כשר סומא באחת מעיניו אלא לגמר דין, וההוא סמיא היכי הוה דיין אפילו בתחילת דין. ועיין במאירי שכתב, דכיון שהותר גמר דין בלילה, דין הוא להכשיר סומא באחת מעיניו אף להתחלת דין ביום, לפי שכמה בני אדם אין מגיעין לראות בלילה כראיית סומא באחת מעיניו ביום. והמהרש"א כתב, דלדברי התוס' ד"ה סתמא (הובאו באות הבאה), ניחא שפיר טפי, דכיון דלית להו לרבנן היקישא אם כן בסומא אפילו תחילת דין שרי.

(יא) תוס' ד"ה סתמא אחרינא אשכח, תימה דילמא טעמא דמתני' וכו'. כתבו התורת חיים והמהרש"א, דלפירושו הרי"ף (המובא באות הקודמת) דלילה וסומא כי הדדי נינהו, ניחא, דאי מקשינן ריבים לנגעים לענין סומא באחד מעיניו דפסול, הוא הדין דאין לדון בלילה, דהא סומא באחד מעיניו ביום חזי טפי משאר אינשי בליליא. והתוס' דהקשו כן, סבירא להו כדכתב הבעל המאור (יג: מדפי הרי"ף), דהא דקאמר רבי יוחנן סתמא אחריתי אשכח, אף על גב דמתניתין לא בסומא איירי, מכל מקום מייתי ראייה שפיר, דכיון דסבירא ליה דגומרין בלילה, אלמא אית ליה דלא מקשינן ריבים לנגעים לומר מה נגעים ביום אף ריבים ביום, דלא כרבי מאיר, ואם כן לא מקיש נמי ריבים לנגעים לענין סומא. והמלחמות ה' (שם) כתב, דמחמת האי קושיא על שיטת תוס' והבעל המאור, לא פירשו הרי"ף ורש"י כמותם. ועיין באות הבאה.

(יב) בא"ד, שם. ותירץ התורת חיים, דשפיר דייק, דכיון דקיימא לן אין היקש למחצה, וכל כמה דאפשר להקיש מקשינן, אם כן אי אית ליה לתנא דמתניתין דמקשינן ריבים לנגעים לענין סומא, אמאי קתני דגומרין בלילה, ולא יליף לה נמי מהיקשא, ולימא דקרא דושפטו את העם בכל עת אתי לאתויי יום המעונן כדמוקי לה רבי מאיר, אלא ודאי סבירא למתניתין דלא מקשינן ריבים לנגעים כלל. אמנם הרמב"ן במלחמות ה' (המובא באות הקודמת) כתב דליכא לשינויי הכי, דהא מצינו דאף רבי מאיר לא הקיש ריבים לנגעים לגבי יום המעונן משום דבקראי כתיב "בכל עת". ועיין עוד בחידושי הר"ן שהאריך. וברש"י בנדה (ג.) ד"ה וגומרין בלילה דפירש כשיטת התוס' והבעל המאור.

הדרגת היוזמי

מסכת סנהדרין דף לד - דף לה

ג ניסן - ד ניסן התש"ע

יכתוב אלא בגוונא דודאי, אבל בספק שמא לא יצטרך לכתוב, ואם יצטרך שמא לא יכתוב, לא חיישינן.

ז) **גמ'**, **ליבא דאינשי אינשי**. כתב התורת חיים, דאף דלכאורה משמעות לשון "דאינשי" שכחה, אין לפרש כן, דהא איתא **בבבא מציעא** (כא:), "דוכתא דאינשי אינשי", ושם פירושו מקום האדם כאדם, דכיון דשייך לו הכל יודעין ומכירין את מקומו, וכן פירוש לשון "ריפתא דאינשי אינשי" דאיתא התם, ומדנקט הכא לישנא דהתם משמע דהכא נמי הכי קאמר, "לב האדם אדם הוא", דהיינו דלאו בפומא לחודא תליא מלתא, דלב האדם נמי אדם הוא, וכיון שאין הסופרים יכולין לכתוב מה שבלבו, חיישינן שמא אין יכול ליישבו כבראשונה. וכן כתב החכמת שלמה.

ח) **גמ'**, **ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מקל וחומר**. פירש התורת חיים, דמת מצוה לאו דוקא, אלא שיהא מותר לקבור בשבת כל המתים, אפילו יש להן קוברין, דנהי דמת מצוה שאין לו קוברין מותר לכהן להטמא לו, כדי שלא יהיה מוטל בלא קבורה עד שיבואו קוברין, מכל מקום, אין סברא לומר שיהא עדיף משאר כל המתים לענין חילול שבת, ואי שאר כל המתים אסורין לקוברין בשבת מת מצוה נמי, דאטו משום דאין לו קוברין עתה מותר לחלל עליו את השבת טפי משאר מתים, אמאי לא ימתין נמי עד לאחר השבת. והא דנקטה הגמ' לשון "מת מצוה", יש לומר, דאידי דנקט ברייתא מת מצוה נקט איהו נמי מת מצוה, אי נמי, כל מת כשאין קוברין אותו, אף דאית ליה קוברין, מת מצוה הוא. אי נמי, נקט לה משום הקל וחומר, וכיון דילפינן מת מצוה בקל וחומר, ילפינן מיניה שאר מתים במה מציענו, דמאי שנא מת מצוה משאר מתים לענין שבת.

דף לה ע"ב

ט) **גמ'**, **שבת שנדחית מפני העבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה**. הקשה החמרא וחיי, דלמא שאני עבודה שהיא מצוה עוברת, וצריכים לעשותה דוקא בשבת, אבל קבורת מת מצוה אפשר לעשותה למחר. ואין לתרץ דאם לא יקברוהו באותו היום דלמא יאכלוהו כלבים, דהא להלן הוכיחה הגמ' דאין קבורת מת מצוה דוחה שבת, מקל וחומר מרציחה שאינה דוחה שבת, ואי בעינן לקבור המת מצוה מאיזה טעם דוקא בשבת, אין לדמותה לרציחה, דליכא להאי טעמא. ואין לומר דברציחה יש צורך משום עינוי דין, שהרי אין צורך לדון אותו בשבת, ואין איסור עינוי דין עד לאחר גמר דין. ותירץ, דלמא גם ברציחה אין להניח דינו עד למחר משום "ובערת הרע מקרבך". ועוד עיין לקמן באות יא.

י) **תוס' ד"ה שבת שנדחית**, הקשה הר"ר יעקב דאורליינ"ש וכו' ולמאן דלית ליה דיו היכא דמיפרך קל וחומר ניחא. אבל **התוספות הרא"ש** כתבו, דלא מיפרך קל וחומר, דאכתי ילפינן מינה שיתעסק בצרכי מת מצוה ובשמירתו, אפילו יתבטל מקידוש היום ומעונג שבת.

יא) **גמ'**, **רציחה תוכיח**. הקשה החמרא וחיי, דמה לרציחה שכן אינה דוחה את העבודה לאחר שהתחיל בה, תאמר בקבורת מת מצוה שדוחה את העבודה אחר שהתחיל בה. ותירץ, דהוא הדין קבורת מת מצוה אינה דוחה את העבודה לאחר שהתחיל בה, וילפינן לה מ"מעם מזבחי ולא מעל", דאין לחלק בזה בין רציחה לקבורת מת מצוה.

יב) **רש"י ד"ה רציחה תוכיח, בתוה"ד**, ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש וכו'. ביאר **הערוך לנר**, דמה שהביא להך דרשה ד"דמעל מזבחי" היינו משום דהוה קשיא ליה קושית **התוס' ד"ה שנאמר**, דלמא רציחה אינה דוחה את העבודה, אלא דגברא לא חזי. ולהך דרשה מוכח דגברא חזי, שהרי אם התחיל לעבוד אין מורידים אותו, ובהכרח דהא דמורידים אותו קודם

השלושה שנכנסו לבקר נעשין דיינין בלי הסכמת הבנים, דאין חילוק בין חלוקת ירושה לחלוקת השותפין וכדומה, וקרא אתי לרבותא בחלוקת היורשים, שאף שאין כאן דין, בעינן שלושה לחלק הנכסים, עיין שם דבריו באורך.

יט) **תוס' ד"ה דלמא דינו נחלות קאמרת**, פירש הקונטרס וכו' וצריך לאוקמי קרא כשהקנה וכו'. הקשה **בעליות דרבינו יונה בבבא בתרא** (קיג:), דאם איכא קנין אין כאן נחלה, אלא קנין בריא מחיים, ומה שייך לדרוש עלה קרא ד"ביום הנחילו את בניו". ועוד, דבסיפא דהאי קרא כתיב "לא יוכל לבכר את הבן האהובה", ואי בקנין איירי, שפיר יוכל לתת לא' מבניו מתנה מחיים. לכך פירש, דלא מתוקמא דרשה דקרא אלא אליבא דרבי יוחנן בן ברוקה דאמר **בבבא בתרא** (קל). דאם אמר על מי שראוי ליורשו שיירש נכסיו, דבריו קיימים, ואפילו בלי קנין.

כ) **גמ'**, **והוקע אותם לה' נגד השמש**. הקשה **הערוך לנר**, דהאי קרא איירי בעונש המיתה עצמו, ואכתי מניין שגומרים הדין דוקא ביום. ותירץ, שאם צריכים להמיתו ביום, ממילא גם הגמר דין צריך להיות ביום, דאם גמרו הדין בלילה, יש עינוי דין. ועיין שם מה שהקשה עוד בסוגיין.

דף לה ע"א

א) **רש"י ד"ה אלא**, כדמוכח קרא וכו' כשהקדוש ברוך הוא רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו. הקשה **היד רמה**, דאם כן, היה לכל ראשי העם לשבת ולעיין בדין. ופירש, שהוצרך לחלק עליהם בעלי דינין, כדי שיגמרו דינן מהרה ויטלקום מן העולם, שכיון שנסתלקו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם.

ב) **גמ'**, **אשרו דיין שמחמץ את דינו**. הקשה **בחידושי הר"ן**, אם כן נימא אפילו בדיני ממונות כן, ואלו אנן תנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בו ביום. ותירץ, דקרא בנפשות מיירי, דכתיב לעיל מיניה ידיכם דמים מלאו.

ג) **גמ'**, **אשרו חמוץ ולא חומץ**. פירש **בשיטה מקובצת** (בבא קמא מו:), בשם **הראב"ד**, דהכא מיירי שראובן תבע שמעון במנה, ושמעו טענותם, ולא גמרו הדין כי לא היה ראובן התובע לפניהם, או שבא וחייבו הנתבע שבועה ולא בא ראובן לקבל שבועתו, ובא שמעון הנתבע תחילה לבית דין ואמר "הריני מזומן לשמוע גמר הדין או להשבע לראובן, הזקיקהו שיבא לפניכם ויקבל גמר דינו או שבועתו", אין נזקקין לו, כי יאמר ראובן אולי יפחד ויודה, אבל אם יבא ראובן התובע תחילה, ויאמר הזקיקהו שישמע גמר דינו, או שישבע לי אם חייב שבועה, בודאי נזקקין לו.

ד) **גמ'**, **שם**. הקשה **הערוך לנר**, אכתי אמאי בעי לילף לה מהאי קרא הא **בבבא קמא** (מו:), ילפינן האי דינא מ"מי בעל דברים יגש אליהם".

ה) **גמ'**, **ולקטליה לאורתא נגד השמש בעינן**. הקשה **הערוך לנר**, אמאי לא תירצו דאין להמתין עד אורתא משום עינוי דין, דודאי שייך בכך עינוי דין, דהא איתא **בערכין** (ז:), דאין ממתניים אפילו לשחוט קרבנותיו העומדים ליקרב משום עינוי הדין. ותירץ, דצריך לומר דמשום עינוי הדין לא הוי מצי למימר, דאכתי מציענן לגמור דין סמוך ללילה ולקטליה בלילה דבזמן כזה לא שייך עינוי הדין.

ו) **תוס' ד"ה ליגמריה לדיניה בשבתא, בתוה"ד**, אין לאסור מטעם זה שכבר כתבו וכו'. הקשה **הערוך לנר**, הא ביום ב' נמי שייך גזירה שמא יכתוב, דהא אמרינן לעיל דכותבין דברי המחייבין שמא יחזור למחר ביום ב' ויאמר טעם לחוב, ואותו הטעם מבעי נמי הלנת דין, אם כן שפיר שייך גזירה שמא יכתוב, אם יחזור א' מהמחייבין לתת טעם אחר, ובעינן לכתבו שמא יחזור למחר ביום ג' לתת טעם ג' וצריך הלנת דין מחדש. ותירץ, דלא גזרינן שמא

דאטיהיבא ליה חכמתא משמיא הוא, ושמעי בן גרא היה רבו קודם לכן, ונמצא שלא היה תורה וגדולה במקום אחד כל חייו. והא דמקשינן והא קטליה ולא מקשינן והא נתנו לו חכמה מן השמים, משום דקטליה דשמעי קדים לתנינת החכמה, ועדיף לנו למצוא תורה וגדולה במקום אחד כמה מוקדם שאפשר.

(ד) רש"י ד"ה שמעי, גדול היה וכו'. אמנם היד רמה פירש, ששמעי היה רבו של שלמה, וחכם יותר, כדאמרינן בברכות (ח). לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה.

(ה) גמ', והא הוה חזקיה. פירש היד רמה, שלימד תורה לכל ישראל ואין בישראל גדול ממנו, וכדכתיב "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה", ופירשו לקמן (קא). שלימד תורה לכל העולם. וכדרשינן לעיל (כ). "אשה יראת ה' היא תתהלל", זה דורו של חזקיה.

(ו) תוס' ד"ה והא הוה חזקיה, אית ספרים דלא גרס ליה חזקיה וכו'. הקשה המהר"ם, אם כן, מה אמרה הגמ' שבימות רבי היו תורה וגדולה במקום אחד, הא בימי רבי כבר גלו עשרת השבטים, ואין לומר שרבי משל עליהם, שהם גלו לחלה ולחבור. ותירץ, שזמון חורבן בית ראשון נתבטלו וגלו עשרת השבטים ולא היו נמצאים כלל, ומאותו זמן ואילך לא היו נמנים בכלל מלכות ישראל אלא יהודה ובנימין שנשארו. והרש"ש הגיה בתוס' דצריך לומר "שבימי גלו" במקום "שכבר גלו", דגלות עשרת השבטים לא ביטלה לגדולת חזקיה בכלל ישראל, אלא כוונת התוס' היא דבתחלת מלכותו היתה עדיין גדולה להושע בן אלה שמלך על יתר השבטים, שהרי בימי חזקיה גלו, ולא קודם לכן. והערוך לנר תירץ, דאמרינן בערכין (לג). דעשרת השבטים ירמיה החזירן ויאשיהו בן אמון מלך עליהם, ואם כן שפיר מלך רבי על כל ישראל, אבל חזקיה שמלך קודם יאשיהו, לא מלך על עשרת השבטים.

(ז) גמ', והא הוה חזקיה הוה שבנא. ביאר הבן יהוידע, דהא דלא אמר 'הוה ישעיה'. משום, דאינו מזכיר כאן אלא אותם שהיו ראשי ישיבות שמלמדים תורה ברבים, אבל ישעיה הנביא אף דהיה גדול בחכמה, לא קבע ישיבה בבית המדרש למתני לרבנן, אלא דהוה ליה תלמידים שנקראים "בני הנביאים" כדרך כל נביא. אבל הזכירה הגמ' שמואל הנביא שהיה קובע ישיבה, כי לא היו בימיו אחרים קובעי ישיבה כאשר היה בימי ישעיה הנביא. וכן עירא היאירי היה קובע ישיבה בבית המדרש, וכדאיתא במועד קטן (טז): ואלה שמות גבורותיו של דוד יושב בשבת תחכמוני וכו', דבזמן שהיה עירא היאירי קיים הוה מתני עירה לרבנן על גבי כרים.

(ח) תוס' ד"ה דיני נפשות מתחילין מן הצד, בתוה"ד, ואפשר לא תענה על רב דיני נפשות כתיב וכו'. הקשה התורת חיים, אמאי קפיד רחמנא על כבוד הגדול שלא לענות אחריו בדיני נפשות טפי ממאי דקפיד בדיני ממונות. ותירץ, דלא קפיד רחמנא על כבוד הגדול בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות, כי המשפט לאלהים הוא, ואין חולקין כבוד באותו מעמד, אלא משום דדיני נפשות חמירי חשש הכתוב דוימנין יתבייש הקטן לחלוק על הגדול ויהרג שלא כדן, לכך צוה הכתוב בדיני נפשות "לא תענה על רב" כי היכי שלא יתחילו מן הגדול אלא מן הצד, דכיון דאסור לענות על רב על כרחך צריך להתחיל מן הצד, אבל בדיני ממונות דלא חמירי לא חשש הכתוב, דאי נמי יתבייש הקטן לחלוק על הגדול לפעמים לית לן בה. וכן כתב הנימוקי יוסף (יג: מדפי הרי"ף), והוסיף, דמכל מקום, אפילו בדיני ממונות טוב להתחיל מן הצד, ופירש דלכך כיוונה הגמ' דבבי רבי הוה מתחילי מן הצד, דאף בדיני ממונות טוב לעשות כן. ועיין בקהילות יעקב (סימן יג ד"ה ונלע"ד) מה שכתב לחלק בין דיני נפשות.

שהתחיל לעבוד מחמת שרציחה דוחה עבודה. וכשינויא קמא דתוס'.

(יג) תוס' ד"ה שנאמר מעם מזבחי, בתוה"ד, ועוד י"ל דשאני נשיאות כפיים לפי שהרג בידו ואין קטיגור נעשה סניגור. ביאר הערוך לנר, דאף דלענין עבודה נמי בעינן ידו, מכל מקום אין הידים סניגור אלא העבודה שנעשית בהם, אבל בנשיאות כפיים הידים הם סניגור, דנשיאות כפיים הוא משום השראת שכניה, כדאיתא בחגיגה (טז). דלכך המסתכל בהם עיניו כהות, ואין השכינה שורה אידיים שרצחו, דאהא מייתי התוס' ראייה מקרא ד"ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם", דהיינו שלא אשרה שכינתי עליהם.

(יד) גמ', שבת שנדחית מפני העבודה אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה. הקשו התוס' ביבמות (ה: ד"ה כולה, אמאי תדחה רציחה את השבת, הא אפשר להמיתו למחר, וכל היכא דאפשר לקיים שניהם לא דחינן, וכדמצינו גבי שריפת קדשים דאינה דוחה יום טוב משום שאפשר לשרפם למחר. ותירצו, דהכא אי אפשר להמתין עד למחר, משום דבעינן לדון אותה מיד כדי שלא ישתכחו הדברים, ולאחר מיכן יש לשורפה מיד כדי שלא לענות את הדין. אבל הרשב"א בשבת (כד: ד"ה לא באליה כתב, דכל היכא דאי אפשר לקיימו השתא לא חשיב אפשר לקיים שניהם, שהרי אי אפשר לקיימן עכשיו. ועיין בקובץ הערות (סימן פב) שכתב שהרשב"א לא חלק על תוס'.

(טו) תוס' ד"ה אין רציחה דוחה אותה, וא"ת ונימא דיו כו' אף עבודה לא תדחה בקום עשה כו'. הקשה המהרש"א, אמאי לא תירצו כדתירצו התוס' ד"ה שבת נדחית (בסוה"ד), אהא דהקשו גבי מת מצוה, דהא הכא נמי, כיון דגוף הרציחה נדחית מפני שבת אין לנו לומר שתהא חמורה הימנה בשום מקום, וכיון דשבת אינו דוחה את העבודה אפילו בשב ואל תעשה, יש לנו לומר מקל וחומר דרציחה נמי אינה דוחה עבודה אפילו בשב ואל תעשה. ותירץ, דאפשר דסמכו עצמם אמה שכתבו לעיל. והרש"ש תירץ, דהכא ליכא ראייה דשבת חמורה מרציחה, דיש לבאר דמשום הכי נדחית, דהוי בשב ואל תעשה, ואילו היתה רציחה דוחה את השבת, היתה הדחיה בקום ועשה. אבל הסכים דאפשר להקשות קושיית המהרש"א בדרך אחר, דכיון דעבודה דוחה את השבת בקום ועשה, ורציחה אינה דוחה, אין לנו לומר דעצם העבודה תהא נדחית מפני הרציחה. אי נמי, דאם תאמר דגוף העבודה נדחית מפני הרציחה, איך יתכן שתהא חמורה ממנה לדחות את השבת, והרציחה אינה דוחה אותו. וכשינויא דהתוס' לעיל.

דף לו ע"א

(א) רש"י ד"ה מן הצד הוה מתחילי, מפני ענוה יתירה שהיתה בו. וכן כתבו התוס' בגיטין (נט). ד"ה דכולהו, אבל רש"י (שם) ד"ה דכולהו פירש, שעשה כן משום "לא תענה על ריב". [ולכאורה כוונתו כמו שכתב הנימוקי יוסף כאן (יג: מדפי הרי"ף), והבאנו דבריו לקמן אות ח], דאפילו בדיני ממונות טוב להתחיל לעולם מן הצד, משום לא תענה]

(ב) גמ', מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ביאר התורת חיים, שהתורה יש בה ג' חלקים, א. מקרא ב. משנה ג. גמ'. וכשם שהמקרא נכתב על ידי משה שלא היה כמותו בישראל בתורה וגדולה, כך המשנה נכתבה על ידי רבי שלא היה כמותו בתורה וגדולה בכל ישראל, שעל ידי כך היה כח בידו לאסוף את כל החכמים וקיבץ כל הדינים ופירושים שנתחדשו מימות משה עד זמנו וכתבם על המשנה, וכן רב אשי לפי שהיה הגדול בתורה ובגדולה, היה בכחו לאסוף את כל חכמי דורו וקיבץ כל הדינים ומימרות שנתחדשו מימות רבי ואילך, וכתב התלמוד.

(ג) גמ', והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא. ביאר היד רמה, דאף דכתיב בשלמה "ויחכם מכל האדם" (מלכים א, ה). מכל מקום ההוא לבתר

(סוף סימן י). וביאר המהרש"א, דתוס' לא רצו לפרש כן, משום דמשמעות לשון גר סתם דנקטה הגמ', היינו גר גמור שאין אמו מישראל. והערוך לנר כתב, דטעמם מפורש בתוס' ביבמות (מה:): ד"ה כיון, דמדאמרינן שהוא בא מטיפה פסולה, משמע דאמו נמי אינה מישראל. והר"ן פירש בשם רבינו דוד, דהכא מיירי בגר שאין אמו מישראל, דכשר לדון כל ישראל, אמנם דוקא באקראי בעלמא, ובדיעבד אם דן דינו דין, אבל אין למנותו דין קבוע, דלכך בעינן "מקרב אחיק". והא דאמרינן ביבמות (קב.) דאין גר דן אלא את חבירו מיירי במינוי בקביעות. ונלדיני נפשות וחליצה סבר כתוס' דבעינן שיהיה אביו ואמו מישראל.]

(יז) בא"ד, ואילו דיני נפשות ממעטי בסמוך מונשאו אתר. קשה, היאך ילפינן מקרא ד"אתך" דגר פסול לדון דיני נפשות, הא בגמ' להלן לא מיייתי לדרשה ד"אתך" אלא משום דינא דמתניתין לעיל (לב.) דמי שאינו משיא בתו לכהונה פסול לדון דיני נפשות, והרי גר משיא בתו לכהונה. וכן הקשה הכסף משנה על הרמב"ם (פ"ב מסנהדרין ה"ט) שכתב שגר שאמו מישראל פסול לדון דיני נפשות, דמנין לו דין זה, אי מ"אתך", הא האי דרשה לא אתי אלא לפסול מי שאינו משיא בתו לכהונה. ובחידושי הרי"ז הלוי על התורה (פרשת וארא ד"ה ואלה ראשי תירץ, דילפינן לה דבעת מנויו של משה רבינו, מקרא ד"ויצום" על בני ישראל (שמות פ"ו יג) הוצרך תיכף ליחסם, בקרא ד"אלה ראשי בית אבותם וגו'", ומכאן דהיחוס מעכב מנוי הסנהדרין כמשה, דהא כתיב "ונשאו אתך", אתך בדומין לך ליהוי. [וכן מצינו ברמב"ן פרשת אמור (ויקרא כד י), שכתב להדיא שגר שאמו מישראל אינו מיוחס לענין מקומו בדגלים, ולענין נחלה.] והוסיף הגרי"ז, דלפי זה מבוארים דברי התוס' ד"ה אתך, דרק לדון מיוחסים שנאמר בקרא בענינא דמינוי דמשה, שייך לאקושי מ"אתך" גם לענין סנהדרין, אבל לענין בעל מום לא נתבאר בשום מקום דבעינן להשוותם למשה, והיינו משום שמה שמה לא היה בעל מום לא עיכב לענין מינויו, וממילא לא שייך לאקושי לסנהדרין לענין זה. (ועיין עוד מה שכתבנו באות יט).

(יח) בא"ד, וא"ת בריש מצות חליצה וכו' ורגיל ר"ת לומר וכו'. קושית התוס' מבוארת טפי בתוס' יבמות (קא:): ד"ה ואנא, דמשמע מהא דנתגייר הוא ובנו דאמו נמי לא היתה ישראלית, ואם כן, אמאי פסל עצמו לדון חליצה בגלל "ונקרא שמו בישראל", הלא היה פסול נמי לדיני ממונות כיון שלא היתה אמו ישראלית. והתם תירצו, דבעינן "ונקרא שמו בישראל" לפסול אפילו חליצת גרים. אי נמי, לפסול לדון חליצה ללא כפייה, שהרי מותר לו לדון דיני ממונות ללא כפייה, מקרא ד"שום תשים", [דמינה ילפינן שגר שאין אמו מישראל פסול לדון דיני ממונות], דמשמע דדווקא לכפייה בעינן אמו מישראל ד"שימה" היינו שררה וכפייה.

(יט) גמ', כשם שב"ד מנוקים בצדק כך וכו' אלא אמר ר' נחמן וכו' אתך בדומין לך. כתב הירמיה שהגמ' דחתה לילפוטא דפסול יוחסין מ'ומום אין בך", משום דקרא מיירי במום ממש, ודוקא מ"אתך" ילפינן לה. ואמנם לעיל (יז.) למדה הגמ' לר' יהודה ולרבנן מ"אתך" (או דבמדבר או דשמות). ועיין באות הבאה.

(כ) גמ' שם, רש"י לעיל (יז.) ד"ה בדומין, פירש דילפינן מהא מיוחסין ומנוקין ממום. עיין באות הקודמת, ועיין בערוך לנר (שם) שהקשה, דמסוגיין משמע דלא ילפינן לתרווייהו מהאי קרא. עוד הקשה, דבהוריות (ד.) ילפינן מ"בדומין לך", שצריכים שיהיו בעלי הוראה כמשה. ועיין בכל דבריו דצרכים עיון. [ולכאורה צריך עיון נמי בדברי רש"י לעיל (כז:): ד"ה בפסול יוחסין, שכתב דפסול יוחסין ילפינן כדתני ר' יוסף מ"בצדק תשפוט". ו"ומום אין בך", דלכאורה נדחתה ההיא ילפוטא וילפינן מינה פסול מום ממש.

(ט) גמ', לא תענה על ריב. פירש בחידושי הר"ן, דאין האזהרה על הקטן שלא יענה אחר הגדול בדין, אלא עיקר האזהרה היא על הגדול שלא יתחיל ויאמר דעתו תחילה, כי שמא יפתח בחובת הנדון ושאר דייני הסנהדרין הקטנים ממנו לא יוכלו לחלוק עמו כרצונם, להפך בזכות הנדון, מחמת כבודו שפתח לחיוב, לפיכך ראוי שיתחילו מן הצד שמא לאחר שישמע המופלא טעמי הראשונים לזכות הנדון, יחזור ויהפך בזכותו אף שבראשונה היתה כוונתו לחובה. ומיהו אם רצה הקטן לענות ולחלוק על הגדול הרשות בידו. וכן משמע מרש"י לעיל (לב.) ד"ה מן הצד, שכתב שמא יחייבנו הגדול ולא יצו לחלוק על דבריו, ומשמע דאם ירצו, יכולים. וכן פירש המהרש"א בדעת רש"י כאן. ובספר המצוות הגדול (לא תעשה קצ"ו) כתב דאסור לנטות מדברי המופלא.

דף לו ע"ב

(י) רש"י ד"ה לא תטה, לרעה על פי אחד וכו' ומחא גמיר לכולהו מעלות וכו'. מבואר ברש"י, דהטיה משמע דווקא דין הטיה על פי אחד. אמנם, הירמיה פירש, דלא תטה משמע דלא תגרום ליה הטייה לרעה בכל אופן, אלא עביד ליה הצלה, ודייקינן דשור הנסקל לא כן, אלא כל התשעה מעלות לא נהיגי בשור הנסקל.

(יא) רש"י ד"ה הא תשעה הו, והדר פרקינן וכו' משום דאין הכל כשרים ועשרים ושלשה חדא היא וכו'. הקשה רבינו יונה, אם כן, מאי משנינן להלן דאיכא אחריתי, דהיינו זקן שפסול לדיני נפשות ולא לדינא דשור הנסקל, הא אכתי קשיא דפסול זקן והמספר של כ"ג דיינים אחד הוא, וליכא אלא תשעה דינים. עוד הקשה, איך אפשר שזקן כשר לדון שור הנסקל, דבעינן לדונו בכ"ג דיינים, והוא סנהדרין, ואין זקן כשר לדון בסנהדרין. ותירץ, דהכי משנינן, כשם דאין מושיבים זקן בסנהדרין, כך אם הזקין בהיותו דין, מסלקין אותו, שהרי אינו יכול לדון דיני נפשות. לפיכך הפסול של זקן והמספר של כ"ג דיינים תרי מילי הווי, דאשמועינן בפסול זקן שאם הזקין מסלקין אותו, אבל פסול ממזר כלול בהא דבעינן כ"ג דיינים כסנהדרין, דלא שייך שיעשה ממזר בהיותו דין. אמנם, המאירי כתב בשם יש מפרשים, שאין מושיבין זקן לכתחילה, אבל אם הושיבדו כשהוא בחור אף שהזקין דן כדרכו והולך, מאחר שהורגל בדיני נפשות.

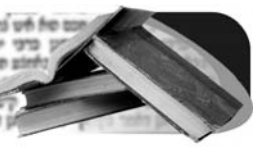
(יב) רש"י ד"ה זקן, ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני. וכן כתב המאירי (ד"ה וכבר ביארנו), והוסיף, דגדר זקנה היינו שאינו מוליד, אבל אם מוליד עדיין לא שכח צער גדול בנים. והירמיה פירש, שזקן אינו שוכח צער גידול בנים, ומה שאינו רחמן היינו לפי שדעתו קצרה עליו.

(יג) גמ', חדא לאתווי גר וחדא לאתווי ממזר. ביאר התוס' הרא"ש בנדה (מ:). דבאחד מדברי רב יהודה תני לאתווי גר, ובאחד לאתווי ממזר, ומשמע מדבריו דמשנין את הגרסא.

(יד) גמ', שם. פירש רבינו חננאל, דמתניתין דידן אתיא לאתווי ממזר, ומתניתין דנדה לאתווי גר.

(טו) [תוס' ד"ה לאתווי ממזר, בתוה"ד, וא"ת לימא לאתווי סומא וכו'. עיין מה שהבאנו לעיל (לד:): אות י ואות יא, בשיטת תוס' לעיל (לד:): ד"ה סתמא, שלא מוזכר סומא במתניתין כלל, ובביאור שיטת רש"י (שם) ד"ה בלילה שסובר שסומא באחת מעיניו דומה לדון בלילה. ובדברי הבעל המאור (שם יג. מדפי הרי"ף) שסומא בשתי עיניו פסול לדון.]

(טז) תוס' ד"ה חדא לאתווי גר, השתא משמע דסתם גר כשר לדיני ממונות וכו' וי"ל דהכא מיירי לדון גר חבירו וכו'. אבל הרי"ף (יג: מדפי הרי"ף) פירש, דהכא מיירי בגר שאמו מישראל וכשר לדון כל ישראל. וכן פירש הרא"ש

הדרגת היוזמי

מסכת סנהדרין דף לו - דף לז

ה ניסן - ו ניסן התש"ע

אומר משלי (ג, יז) "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

ג) גמ', אמר ליה וכו' סוגה בשושנים וכו' ריש לקיש אמר וכו' רבי זירא אמר וכו'. פירש התורת חיים, שכל אחד בא להוסיף על דברי חברו, דאי מ"סוגה בשושנים", אימא דוקא צדיקים, דסוגה בשושנים בסנהדרין כתיב, ומ"כפלח הרימון רקתך" לא שמעינן רשעים, דריקה היינו שהוא ריק מתורה ומצות ומכל מקום אינו פושע לעבור עבירה, לכך מייתי לה מריח בוגדים דהיינו רשעים.

ד) גמ', התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. עיין רש"י ד"ה סוגה בשושנים. והיד רמה פירש, שישראל סוגה בשושנים בעלמא, דליכא כלל סייג למנוע בני אדם להיכנס, ולא עוד אלא שהשושנים מרגילים בני אדם לבא, ואף על פי כן, לא יפרצו בהן פרצות.

ה) תוס' ד"ה התורה העידה עלינו סוגה בשושנים, בתוה"ד, ומיהו היכי דלא בעל אפילו נידה אסורה להתיחד וכו'. פירש המהר"ם, דהוא שינויא בתרא על הא דהקשו, הרי יחוד דאורייתא והיכי אתי קרא מדברי קבלה להתירה. דהא כיון דלא אסרה התורה יחוד אלא באשה שלא בא עליה מעולם, דומיא דאמו, כמו כן חתן שלא בא על אשתו אסור להתיחד עמה כשהיא נידה, וקרא מדברי קבלה לא התיר מה שאסרה התורה, אלא שמותר להתיחד עם אשתו נידה דוקא שכבר בא עליה. והקשה הרש"ש, דלפי זה, גרושה שנשאה לאיש אחר תהא מותרת להתיחד עם בעלה הראשון, שהרי כבר בא עליה. ועיין ברבינו יונה שכתב כב' שינויי דתוס', שנידה מותרת לבעלה ביחוד משום דאינה דומה לשאר עריות מתרי טעמי, א. שכבר בא עליה, ב. דאכתי יבא היתר לאיסורו. [ולפירושו לא קשיא קושית הרש"ש, שהרי אין לבעל הראשון היתר בגרושתו לאחר זמן].

ו) גמ', כרמון. פירש הבן יהוידע, דדמיא לרמון, כי ברמון יש שני מינין, האחד מתוק מתחלתו, והשני עיקרו חמוץ, אך על ידי שהוא דר באילן הרבה יתמתק ויהיה חשוב יותר מאותו המתוק מעיקרו, וצדיקים גמורים ידמו לרמון מתוק מתחילתו, וצדיקים שהיו בעלי תשובה, דומין לרמון שתחלתו חמוץ וסופו מתוק שחשוב מאד, כן אלו יתהפכו עוונותיהם לזכות, ויהיה החמוץ חשוב ומתוק. ועיין באות הבאה.

ז) גמ', אפילו ריקנים שבך מלאים מצות כרמון. הקשה הבן יהוידע, דאם הם מלאים איך קרי להו ריקנין. ותירץ, שהם ריקנים מצד המעשה, ומלאים מצד המחשבה שנחשבת להם כמעשה. אי נמי, שהם ריקנין מצד המעשה ומלאים מצד הדבור שמשלים למעשה. ובשם בנו רבי יעקב תירץ, שהם ריקנים מפועל עצמם וידם, ומלאים מצד חלק אחרים, על דרך שהיה באלעזר בן דורדיא שהיה ריקם מצד עצמו, ונתנו לו ברגע אחד מצוותיו של יוחנן כהן גדול שמשם שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. [ועיין מה שהבאנו מהמרומי שדה באות הבאה].

ח) גמ', שם. כתב המהר"ם, דהתוס' ד"ה התורה, וד"ה וירח בעו לפרש דדרשה קמייתא [שושנים] ותליתאה [ריח בוגדים] רמו לנדה, משום דהוקשה להם דאי אפילו רשעי ישראל נוהרים באיסורים, אף יחוד עם כל העריות יהא שרי, והא לא שרי אלא באשתו נדה. ולכך מייתי הני ילפותות דאיירי דווקא באשתו נדה, אבל אינם נוהרים בשאר עריות. וביאר, דילפותא דרימון, נמי רמו לנדה, משום שיש רמו בגרעיני הרמון שהם עגולים ואדומים ודומים לכתמי נדה. ובמרומי שדה פירש, דעל כרחק קרא ד"רקתך" איירי באיסור נדה, דאם לא כן, לא יתכן ש"הרקנים" יהיו "מלאים מצוות", ועל כרחק דאף שהם ריקנים ממצוות עשה, מלאים הם במצות פרישה מאשתו נדה שהיא מצויה תמיד אצלו, וקיימא לן במכות (כג:), שכל שבא עבירה לידו ונמנע ולא עבר, הדבר נחשב כאילו עשה מצוה.

ואולי אפשר ליישב דבריו על פי מה שיש לבאר, א. מדוע בעינן למה שאמר ר' יוסף "כשם שבית דין מנוקין בצדק וכו', כהקדמה למה דילפינן מ"הנך יפה רעייתי ומום אין בך". ב. מה משמעות ה"כשם" וכו'. ג. מה שאלת הגמ', "ודילמא מום ממש" דאי בעינן שיהיו מנוקין מכל מום כמו שמנוקין בצדק, מאי שנא אי מה שאינם נקיים הווי מחמת פסול יוחסין. ד. כיון דקרא ד"הנך יפה" וכו' בדברי קבלה נאמר, מאן לימא לן דלא לילף מ"אתך בדומין לך" מן התורה אף מומין ממש. ואמנם יש לומר, דרש"י סבר דמה שאמר ר' יוסף הלשון "כשם" וכו', היינו שרצה להגדיר דמאי דכתיב בקרא דשיר השירים אזיל אכולי מומין, בין דגוף בין דיוחסין, דהוא משמעות "נקיות", והדברים מדוייקין בקרא שהגדיר שהרעיה יפה היא, שאינו רק דליכא בה חסרון דמום, אלא שהיא שלימה בנקיות והיא מעלה חיובית, ואם כן גם יוחסין בכלל. ומה ששאלה ודילמא מום ממש, היינו משום דלאשמועינן אף נקיות דיוחסין בעינן להוכחה ברורה יותר, דיחש לפרש היופי כיופי חצוני דאתי מחמת אי היות מומין. ותירצה הגמ' דילפינן לה מ"אתך" וכו' ומעלת יחוסו של משה היה בעצם מנויו (כדלעיל אות יז), אבל עדיין מה שאמר ר' יוסף לא נדחה אלא דחוינן דמשמעות הקרא דשיר השירים היינו בין אמומין שגוף ובין מומין דיוחסין. וממילא נתיישבו ב' שאלותיו של הערוך לנר דאדרבא בעינן לתרי הקראי, וממילא ילפינן דדומין לך, היינו נקיות גמורה בכל].

כא) רש"י ד"ה וכותבים דברי המזכין והמחייבין, שניהם כותבים וכו' שאם יטעה האחד יוכיח כתבו של חברו. והיד רמה פירש, כדי שיהיו שני עדים על דבריהם.

כב) רש"י ד"ה יושבין לפניך, אף הן כעגולה. אבל היד רמה פירש, דשורות פשוטות היו ולא בעיגול, וכדמוכח מדלא קתני בהו עגולות כדקתני גבי הסנהדרין. ועוד, דשורות, פשוטות משמע, כדמצינו בבבא בתרא (פג:), גבי שלשה אילנות, ובבבא מציעא (כה:). גבי שלשה מטבעות, דבעי בגמ' שם כשורה מהו, כלומר, שעומדין בשורה אחת בשוה זה בצד זה. ואף שלא היו רואין זה את זה, לא איכפת לן, מאחר שרואין פני הסנהדרין והסנהדרין רואין את פניהם, תדע, שהרי שורה שקרובה לסנהדרין אינה רואה פני השורה שאחריה, ולא חשו לכך.

דף לז ע"א

א) גמ', שהיא יושבת בטיבורו של עולם. פירש רש"י ד"ה בטיבורו, דבית המקדש באמצעו של עולם. והתורה חיים הוסיף, דבית המקדש דומה לטבור, שתחילת יצירתו של אדם מן הטבור, וכדאיתא בסוטה (מה:), מהיכן הולד נוצר, אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשו אילך ואילך, וכן תחילת יצירתו של העולם מבית המקדש, כדאיתא לעיל (כו:), "כי השתות יהרסון", דאיכא מאן דאמר דבית המקדש הוא, שהיה בה אבן השתיה, ופירש רש"י (שם) ד"ה ושתייה, שמאבן ההוא הושתת העולם. וכן איתא במדרש תנחומא פקודי (ג'), שכשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, כילוד אשה בראו, מה ילוד אשה מתחיל בטיבורו ומותח לכאן ולכאן לארבעה צדדין, כך התחיל הקדוש ברוך הוא לבראות את עולמו מאבן שתיה תחלה וממנה הושתת העולם.

ב) גמ', שהיא דומה לסהר. פירש רש"י ד"ה סהר, בעגולה, שהיו הסנהדרין כחצי גורן עגולה. והבן יהוידע פירש, דכשם שהלבנה פעמים נגלית ופעמים נכסית, כן סנהדרין אם בית המקדש קיים נגלית ונמצאים, ואם לאו מכוסין. ומה שדימה אותם לערימת חטים, כי חטים מביאים שלום לעולם דכתיב (תהלים קמו, יד) "השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך", וכן הסנהדרין מביאין שלום לעולם על ידי משפטי התורה שדנין באמת וצדק, וכן הוא

מחשבה טובה שחשב לעשות ולא עשה, כמבואר בתלמוד ירושלמי, (חגיגה יא.). וקבע הנהגה זו לזכרון, שיהיה משתדל לקיים מה שיעלה במחשבתו.

טו) תוס' ד"ה שאין דמך מסור בדי, מדמייתי האי עובדא וכו' ואחריני הוו עם ר"ש בן שטח וכו'. ביאר התורת חיים, דלדברי התוס', רבי שמעון בן שטח דרש מקרא ד"על פי שנים עדים יומת המת" דמאומד לא מיקטיל, דמשמע על פי שנים עדים שראו את המעשה. דמשמעות לשון "עד" לא הוי אלא בראה וידע מדכתיב בשבועת העדות "והוא עד או ראה או ידע", ובשבועות (דף לג:) מפרשינן, ד"ראה" היינו ראייה בלי ידיעה, ו"ידע" היינו ידיעה בלי ראייה, ומשמעות ד"והוא עד" ראייה עם ידיעה, ולא אומדנא בעלמא. אמנם בחידושי הר"ן כתב, דעובדא דשמעון בן שטח היה ללא התראה וללא עדים. נויש לומר דהא דלא דייק בתוס', משום דהמשנה אתיא למעשה דר' שמעון בן שטח גוונא ברורה של אומד, ומאי נפקא מינה אי הוו עדים באותו מעמד (טז) בא"ד, והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא. כתב הבן יהוידע, דאפשר לפרש "או אני או אתה" דוקא קאמר, שאותם שהיו יחד עם רבי שמעון בן שטח לא רצו אחריו, אלא לבדו רץ, ונכנס לחורבה קודם שנכנסו, וכשהם הגיעו ונכנסו היו שם רבי שמעון בן שטח וההורג לבדם.

יז) רש"י ד"ה נופל מן הגג, דומיא דסקילה וכו' וקומה שלו הרי כאן ג'. ביאר הערוך לנר, שכוונתו לבאר אמאי נקטה הגמ' נפל מן הגג דוקא, ולא ממקום אחר, וביאר, דכיון דמצות סקילה היתה להפילו ג' קומות וסתם בית בומן התלמוד היה בית ועליה על גביו, שהן ב' קומות, אם כן, כשהוא עומד יש כאן ב' קומות, והקומה שלו דומיא דבית הסקילה.

יח) רש"י ד"ה לסטים באים עליו, שדרכן להרוג בסייף. אבל היד רמה פירש, דלסטין הורגין בין בסייף בין בדבר שדומה לו, דכל מידי דקטיל ליה על ידי הוצאת דמו או על ידי חיתוך אבר שהנשמה תלויה בו, חדא היא, ונקראת מיתת סייף.

יט) רש"י הא בדיני ממונות אמדינן, עדות מאומד מדתנן ליה גבי איום עדות נפשות וכו'. אבל היד רמה פירש, דמדטרחינן ואמרינן הכי להעדים בדיני נפשות, שמע מינה דבדיני ממונות כהאי גוונא כשר, דלא בעינן למישיילינהו אלא על דבר דכשר בדיני ממונות ופסול בדיני נפשות, דאיכא למימר דסברי כי היכי דכשר בדיני ממונות, כשר נמי בדיני נפשות. אבל לא בעינן למישיילינהו על דבר שפסול בדיני ממונות, שרוב אנשים ידעי דבר שפסול בדיני ממונות, וכל שכן שלא יסברו שיהא כשר בדיני נפשות. וכן דייק מלישנא דמסקינן בגמ', "אלא אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות", דמשמע דהא קא משמע לן, דלא אמרינן כיון דאומדנא פסולה בדיני ממונות, לא בעינן למימר להם בדיני נפשות, אלא אפילו הכי אומרים להם. אבל לפירוש רש"י שדייק משום דתני אומדנא גבי איום דיני נפשות ולא קתני לה גבי איום דיני ממונות, הוה לגמ' למימר, "אלא אף על גב דפסילי בדיני ממונות לא אמרינן להו אלא בדיני נפשות". עוד פירש בשם רבינו חננאל, דהגמ' דייק לה מדאמרינן להו, "או שמא אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה", ובדיני ממונות ליכא דרישה וחקירה. והקשה עליו היד רמה, דגם בדיני ממונות איכא דרישה וחקירה בגווי דאמרינן לעיל (לב:).

כ) גמ', ואמר רבי יהודה בריה דר' חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל. פירש היד רמה, שפתחה את פיה כדי לכסותו ולקברו. עוד פירש, להעלימו מן העין כדי לכסות על עונו של קין.

כא) תוס' ד"ה לטובה לא פתחה, וא"ת הא כתיב תבלעמו וכו'. הבן יהוידע תירץ, דהתם אין הכוונה שנבלעו בגוף הקרקע, אלא טביעתם במים קרי לה בלשון בליעה הואיל ואינם נראין, אבל באמת הם עודם על פני הארץ

ט) גמ', אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו. הקשה הבן יהוידע, מה שייכות איכא להך דרשה להאי קרא האמור על יעקב אבינו. ותירץ, שהבנים נקראים לבושין לאבותם, כי האדם מתכבד על ידי בניו כמו שהוא מתכבד על ידי בגדיו החשובים (כדאמרינן לקמן (צד): שרבי יוחנן קרא לבגדיו מכבדותיה), וכן מצינו לקמן (צג.) גבי יהושע הכהן שהיה לובש בגדים צואים, שנמשל על בניו שנשא נשים נכריות.

י) גמ', שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן. ביאר היד רמה, שכל אחד ואחד מהדברים הללו צריך להודיעם, לפי שכל אחד יש בו צד קל וצד חמור מה שאין כן בהשאר. מאומד יש בו צד קל שלא ראו גופו של מעשה, ויש בו צד חמור שראו בעיניהם מקצת הדברים והענין מוכיח, מה שאין כן בהשאר. משמועה יש בה צד קל שלא ראו דבר וגם לא שמעו ממי שראה אלא קול בעלמא שמעו, ויש בו צד חמור שיצא הקול ברבים, מה שאין כן בהשאר. עד מפי עד יש בו צד קל שלא ראו דבר בעיניהם ולא שמעו אלא מפי שנים, ואינם מכירים אותם אם נאמנין אם לאו, ויש בו צד חמור ששמעו מפי שנים שהעידו בפניהם שראו גופו של מעשה, מה שאין כן בהשאר. מפי אדם נאמן, יש בו צד קל שמפי אדם אחד שמעו, ויש בו צד חמור שמכירים בו שהוא נאמן, מה שאין כן בהשאר.

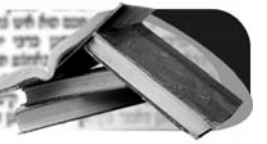
יא) רש"י ד"ה לפיכך נברא אדם יחידי, כל זה אומר להם. פירש התוס' יו"ט, דזה בלבד אמרו להם, אבל לא אמרו "דבר אחר דמי אחיך וכו'", ולא הילפותות דתנינן להלן, ומה שאמר רש"י "כל זה", לאו דוקא. וכן פירש היד רמה, שאם אמרו להעדים "דבר אחר וכו'", לא יפחדו כל כך מהדרשה הראשונה, משום דאפשר לפרש הקרא באופן שני, וכמו כן שאר הילפותות דתנינן במתניתין, לא יפחדו העדים כל כך אם ידעו שיש עוד סיבות למה נברא אדם יחידי, אלא ודאי לא אמרו להעדים אלא הילפותא "דמו ודם זרעיותיו", ו"לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד וכו'", והשאר הוסיף התנא דרך אגב. אמנם המאירי פירש, שאמרו להעדים כל הני להזוהרים, דאף שיש מקום לומר טעמים אחרים, מכל מקום יש להם להתעורר. ואחר כך דרשו להם, שכל בני אדם באים בצורת אדם הראשון, ואין פני אחד דומין לפני חבירו, ומתוך כך כל אחד ואחד צריך שיחשוב בעצמו שבשבילו נברא העולם, ושיחשוב כן על חבירו, עד שמתוך כך יהא דמו יקר בעיניו.

יב) רש"י ד"ה בשבילי נברא העולם, כלומר חשוב אני כעולם מלא לא אטרד את עצמי מן העולם וכו'. הקשה היד רמה, אם כן, הוי למתניתין לפרש טפי, שחייב לומר בשבילי נברא העולם ואם אני טורד עצמי נמצאתי מאבד את כל העולם כולו שנברא בשבילי ותלוי בי. לכך פירש, שכל הנבראים בעולם של מטה לא נבראו אלא בשביל האדם, וכדתניא לקמן (לח:), אדם בערב שבת נברא מפני מה נברא בערב שבת כדי שיכנס לסעודה מיד, משל למלך בשר ודם שבנה פלטירין ושכללן והתקין סעודה ואחר כך הכניס אורחים, וכיון שכל אחד ואחד חשוב לפני המקום לברוא לו צורה בפני עצמה, חייב לומר בשבילי נברא העולם, ולהודות לפני המקום על כך.

דף לו ע"ב

יג) גמ', תניא אמר רבי שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי. פירש היד רמה, שכשנשבע רבי שמעון בן שטח אמר "לא אראה", אבל הגמ' שינתה לשונו מפני דורות הבאים, שלא ראו את הדבר, ואם ישבעו לא אראה בנחמה אם לא ראיתי נמצאו מקללין את עצמן.

יד) גמ', יודע מחשבות. ביאר הבן יהוידע, דרבי שמעון בן שטח היה רגיל לכנות את ה' בתואר "יודע מחשבות", מפני שפעם נענש מן השמים בעבור

הדרגת היוזמי

מסכת סנהדרין דף לו - דף לח

ו ניסן - ז ניסן התש"ע

דבר (בראשית ב, ז) פירש, שמשונה טבע האדם מכל בהמה וחיה שאינם יכולים לחיות אלא באקלים שם נוצרו, מה שאין כן האדם, והוא מחמת אותו קיבוץ. והוא הטעם נמי, דכל חיה ובהמה יש להן כח נפש מיוחד, עז או חלש, חזק או רפה, כי האדמה שנוצר ממנה וגדל בה מגדלת אותו הכח, מה שאין כן האדם שיש בו כל המדות, והיינו נמי משום שיש בו מכל מיני האדמה.

דף לח ע"ב

ט גמ', בשעה שבקש הקדוש ברוך הוא לבראות את האדם וכו'. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), שאמרו **במדרש רבה** (בראשית רבה ח, ה), בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם נעשו המלאכים כתות כתות, חסד אומר יברא שעושה גמילות חסדים, ואמת אומר אל יברא שכולו שקר, צדק אומר יברא שעושה צדקות, שלום אומר אל יברא שכולו קנאה וקטטה כו'. וכן כאן, השני כתות הראשונות הן אמת ושלום, ואמרו לפניו מה מעשיו, ואמר להם הקדוש ברוך הוא כך וכך מעשיו, דהיינו גמילות חסדים וצדקה ואמרו לפניו רבונו של עולם "מה אנוש כי תזכרנו" שהוא כולו שקר כמו דור אנוש עובדי עבודה זרה, "ובן אדם כי תפקדנו" שהוא כולו קטטה כמו קין שהיה מתקוטט עם אחיו הבל והרגו. ואמר שהושיט הקדוש ברוך הוא אצבעו ביניהם, והם אצבעותיו, שבהן ברא את העולם כמו שכתוב "כי אראה שמייך מעשה אצבעותיך וגו'", והן מדותיו שבהן ברא את העולם וזה שכתוב "הושיט אצבעו ביניהם" דהיינו מדת גמילות חסדים שבו נברא העולם, שנאמר "עולם חסד יבנה", ובו שרף את הכיתות, דהיינו שנצחום במדתו החסד לברוא את העולם והיא גמילות חסדים, הכת השלישית שהסכימה לברוא עולם.

י גמ', הושיט אצבעו קטנה ביניהם ושרפם. הקשה **הבן יהוידע**, למה שרפם, והלא הוא שאלם תחלה כדי שישבו מה שיעלה בלבבם. ותיירץ, דשאלו בתחלה מה מעשיו, והשיב כך וכך, דהיינו טוב ורע, שעל ידי כך יתחייב להוליד צדיקים ורשעים, וכיון שבשמעם זאת היה להם לקטרג על לידת רשעים בלבד, אבל הם קטרגו גם על הצדיקים, דהא אמרו "מה אנוש" הוא לידת הרשעים, "ובן אדם" הוא צדיק גמור. עוד תירץ, שנענשו על התשובה שהשיבו, כי הוא יתברך אינו צריך לעצתם ורצונם, ורק אמר להם רצונכם נעשה אדם כדי ללמד דרך ארץ שיהיה הגדול נמלך בקטן, אף שאינו צריך לו, ולכן היה להם להשיב כמו שאמרו כת שלישיית כל העולם כולו שלך, כל מה שאתה רצונך לעשות, וכיון שהשיבו מה אנוש וכו', היה משמע מדבריהם שהקדוש ברוך הוא היה צריך חס ושלום לעצתם ולדעתם.

יא גמ', אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיון אל. פירש **היד רמה**, שדרש מ"יקרו" היא מלשון "אסנפר רבא ויקירא" (עזרא ד, ז). אי נמי, שדרש מ"רעיון", שהוא מלשון ארמי כדכתיב (דניאל ב, כט) "רעיונון על משכבך סליקו". ובמרגליות הים פירש, ש"לי מה יקרו רעיון אל" ראשי תיבות **ארמי**.

יב גמ', שם. ביאר **הבן יהוידע**, דודאי אדם הראשון היה יודע שבעים לשון, וכל הספור שלו היה בלשון הקודש דהא אמר "לואת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת" (בראשית ב, כג) כינה לה שם שהוא גזור מלשון הקודש, כי איש הוא לשון הקודש, אלא אתי למימר דהיה רגיל לספר **גם** בלשון ארמי. ומוכיחה הגמ' דפסוק זה אמרו אדם הראשון מהא דאמר ריש לקיש מאי דכתיב וכו'.

יג גמ', אדם הראשון מין היה וכו'. עיין פירושו רבנו חננאל, שהיא מטענות המינים, והגמ' מיייתי לה כדי שנדע מה להשיב להם. אבל **היד רמה** כתב,

בקרקע הים. ועוד תירץ, דהתם בכנפיה נבלעו, דהא כתיב "מכנף הארץ זמירות שמענו", אבל הכא כתיב פה.

כב [בתוה"ד, דטובת המצרים אינה קרויה טובה. ולכאורה כוונתם צריכה עיון דאי משום שהמצרים חטאו, אם כן מאי שנא מבליעת קין לטובה אף שחטא. ואולי כוונתם דהטובה שנבלעו בארץ לא היתה מחמת טובה להם כיון שהיה חלק מעונשם, מה שאין כן גבי קיין].

דף לח ע"א

א רש"י ד"ה על אלתו, להתיר לו גזירה וכו' והתירו לו פמליא של מעלה. הקשה **התורת חיים**, מהא דאיתא **בבבא בתרא** (עד.), דאמר רבה בר בר חנה שמעתי בת קול שאומרת אוי לי שנסבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי, ואמאי אינו שואל על שבועתו לפני פמליא של מעלה. אמנם **היד רמה** ביאר, שלא התירו הפמליא של מעלה, אלא, כיון שעשה תשובה בטלה גזירה, ודומה כמי שנשבע ונשאל על שבועתו והיפר לעצמו.

ב גמ', ומה שמו של זרובבל נחמיה בן חכליה שמו. תמה **היד רמה**, דמשמע **מעזרא** (ב, ב) דנחמיה לא היה זרובבל, דכתיב "אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה וכו'". והיעב"ץ הקשה מהא דכתיב **בנחמיה** (יב, מז) "וכל ישראל בימי זרובבל ובימי נחמיה וכו'". ותיירץ **החמרא וחיי**, שישוע גם הוא שמו של נחמיה, והקרא דעזרא מנה את שלוש שמותיו. עוד תירץ, שהיו שני אנשים ששמן נחמיה, אחד נחמיה בן חכליה, שהוא זרובבל, והשני נחמיה סתם, ויתכן שהוא נחמיה בן עזובק הנזכר בנחמיה (ג, טו).

ג גמ', שם. הקשה **החמרא וחיי**, לדברי הגמ' שנחמיה היה בנו של יכניה, למה נקרא בן חכליה. ופירש, שנקרא בן חכליה משום שהיה בן מי שנתחייב **כליה**.

ד גמ', אל ירע בעיניך ויין ניתן בשבעים וכו'. פירש **הבן יהוידע**, שר' חייא אמר לרבי, אל תסבור שממני שמעו דרשה זו שהיא נוגעת בכבודך, אלא יין ניתן בשבעים וכו', והם חדשו זה מלבם. ועוד פירש, שכך אמר לו, התורה נקראת סוד שהוא מספר שבעים, והטעם כי שבעים פנים יש לתורה, ואותה דרשה אחת מן השבעים, ואין אתה צריך לחוש לה, כי ודאי יש עוד ס"ט פנים דרבו עלה, ותתבטל בהם ולא תקום ולא תהיה.

ה גמ', החרש והמסגר וכו' כיון שפותחים הכל נעשו חרשין וכו'. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), דלפי פשוטו שהם בעלי אומניות, כמו ש**תרגם יונתן** אומניא ותרעיא, ולפי זה לא יתכן מה שאמר הכתוב לאחר מיכן, "הכל גבורים עושי מלחמה", דאין דרך בעלי אומניות להיות עושי מלחמה, לכך דרשה הגמ' שהיו גבורים בתורה ועושי מלחמה של תורה.

ו רש"י ד"ה אם נבראו שנים, יאמרו זה לזה אבא גדול משל אביך. והיד רמה פירש, דאם לא היו בני אדם אחד, לא היו מרחמים זה על זה. וכן פירש המשך דברי הגמ' "דבר אחר מפני הגולנין והחמסנים", לפי שהיו גולנין זה את זה ולא היו מרחמים זה על זה, אבל השתא שהן בני אב אחד נמנעין מן הגזל, כענין שנאמר "הלא אב אחד לכולנו מדוע נבגד איש באחיו" (**מלאכי**, ב, י).

ז רש"י ד"ה תתהפך כחומר חותם, לאחר מיתתו של אדם וכו' ומדקרי ליה חותם שמע מינה בחותם הם טבועים. וביד רמה פירש, חותם שהקדוש ברוך הוא טובע בו את כל האדם מתהפך לכמה צורות כאילו היה חומר שאדם משנהו לכל מה שירצה, כלומר שהוא טובע את כל האדם בחותם אחד ואין אחד מהן דומה לחבירו כאלו נתהפך החותם לצורה אחרת.

ח גמ', אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו. פירש **במדרש תנחומא** (פרשת פקודי ג'), דהטעם כדי שבכל מקום שימות תקבלו הארץ. ו**בהעמק**

הדרך הייחודית

מסכת סנהדרין דף לח – דף לט

ז ניסן – ח ניסן התש"ע

העולם הכרע לכך זכות מדת צדקתו של מקום מכריעתו לזכות.

דף לט ע"א

א) גמ' ואנו אין לנו אלא שלש וכו', רבינו חננאל והיד רמה גרסו "אנו אין בדינו אלא אחת", ולא הביאו אלא קרא קמא "אבות אכלו בוסר". אמנם מרש"י בד"ה אבות אכלו בוסר, נראה שגרס שלש משל הוא שרימה וכו' לא כך כתיב מאוני צדק וגו'.

ב) גמ' ורש"י שם, הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), דאין כאן אלא ב' משלים, הסעודה והבאר. ועוד הקשה, דמאי אבני צדק במשל זה. וביאר, שהמשל השלישי הוא האבני צדק, לפי שהשועל היה ירא לירד למטה בדלי להכניס עצמו בספק נפשות, שמא לא ירד הזאב בדלי השני, ועל כן הניח אבן בדלי השני שהיה משקלו יותר ממנו, וגם לקח עמו באותו דלי שירד הוא אבן אחרת כזו, ונמצא שהיה הוא ואותה אבן שעמו משקלו יותר מהאבן שהיה בדלי השני ועל ידי ירד, ואם לא היה הזאב יורד בדלי השני שמשקלה יותר ממנו, והיינו דקאמר אבני צדק. והשתא ניחא, דכמו שהראה לו דמות גבינה בצורת לבנה הכי נמי הראה לו דמות בשר על ידי צורת האבן. אמנם, החכמת מנוח מחק מילת "בשר" מדברי רש"י. ועיין עוד במהרש"א ובבן יהוידע, בביאור משלים אלו.

ג) רש"י ד"ה הוה מאיסה ליה, שיראה בחתוכה קודם גמר תקונה. הבן יהוידע נתקשה מה מאוס יש בראית אומצא דבשרא קודם צלייתה. לכך פירש, דאומצא דבשרא דנקיט הכא, היינו שהיה מנהגם לתת לתינוק חתיכת בשר חי למצוץ, ולא היו נותנין לו בשר מבושל כדי שלא יתפרך בפיו דעדיין אין לו שינים ללעוס, ואהיהא חתיכה קאי הכא, ושפיר נמאסת לאביה מחמת שהיתה ביד התינוק, והכניסה והוציאה מפיו. ומובן הנמשל, דאדם הראשון נמי אם היה רואה אשתו נחתכה ונבנית מבשרו, היתה נמאסת עליו, כמו אומצא דבשרא שנמצאה ביד התינוק, כי בשר האדם אחר שנחתך ממנו נמאס בעיניו.

ד) גמ', ככין ושיניך כמה הוו. פירש רש"י בעבודה זרה (כח.). ד"ה ככי ד"ככי" הם החניכיים, דהיינו מקום מושב ה"שינים". אולם, רש"י בגיטין (טט.). ד"ה לככא פירש, ד"ככי" הם השינים הפנימיים, ו"שינים" הם החיצוניים. ובתוס' בגיטין (שם) ד"ה לככא, וכן בתוס' בעבודה זרה (שם) ד"ה ככי, ובתוס' חולין (נט:). ד"ה נתור, הוכיחו כפירוש רש"י בגיטין מכמה מקומות בש"ס.

ה) רש"י ד"ה אמגושא, מכסף ויודע אני על ידי כישוף דמחציין ולמעלה וכו'. הקשה התורת חיים, דאם ידע זאת על ידי כישוף, אמאי מייתי הגמ' האי מעשה בסוגיא של תשובות לדברי המינים שדרשו דבריהם מהתורה. לכך פירש, דההוא אמגושא היה מפרש "נעשה אדם", שהקדוש ברוך הוא אמר כן לשד הורמיז שברא החצי התחתון, והוי דברי מינות.

דף לט ע"ב

ו) גמ', מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה. הקשה הבן יהוידע, אמאי מייתי מעיקרא לילפותא האמורה אקרא ד"הודו לה" כי לעולם חסדו" שהוא מדברי הימים, ולא מייתי דרשא של ר' יונתן דקאי על קרא שבתורה. ותיירץ, דמקרא של קריאת ים סוף ליכא הוכחה גמורה, דאיכא למימר דהא דלא בעי שיאמרו שירה היה מפני שהנס היה קשה לו לעשות, כי בני ישראל לא היו ראויים לנס, כמו שטענו המלאכים מה אלו אף אלו, רק שה' בחסדו הצילם שאמר איני דן אונס כרצון ושווג כמוזיד, ולכך מייתי עיקר ילפותא אקרא ד"הודו לה" כי לעולם חסדו" דליכא למתלי בהאי טעמא.

דמהגמ' משמע, שהוא האמת. ולא קשיא היאך יכלו חכמי התלמוד לאמר כן על אדם הראשון, דאם הוא האמת, יש להם לאמרו. והבן יהוידע תמה על היד רמה, ועיין מה שפירש. והתורת חיים נמי פירש, דפשיטא דאדם הראשון חסיד גדול היה כדאיתא בעירובין (יח:), רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה כו', ולא פליגי הכא אלא מה היתה כוונתו בשעה שאכל מן העץ, וסבירא ליה לרב, דבאותה שעה נזרקה בו מינות מדכתיב "איכה" אן נטה לבך, ור' יצחק סבר דאותה שעה משך בערלתו, ורב נחמן סבר דבאותה שעה כפר בעיקר, אבל אחר שראה שנקנסה מיתה על ידו חזר בתשובה והיה חסיד גדול.

יד) רש"י ד"ה צדוקי היה, נוטה לעבודת כוכבים. דייק המהרש"א (חידושי אגדות), שהיה נוטה לעבודה זרה ולא שהיה מין וכופר בעיקר, דאם כן, היינו דרב נחמן דאמר כופר בעיקר היה, וכן מצינו בדור של אנוש שכתב עליהם הרמב"ם (בפ"א מעבודה זרה ה"א) שהיו עובדי עבודה זרה אף שלא היו כופרים בעיקר.

טו) גמ', רבי יצחק אמר משוך בערלה היה. כתב היד רמה, דיש אומרים שנברא מהול והוא משך ערלתו. והיד רמה עצמו פירש, שנברא משוך בערלתו ולא מל. והעיר, דעל כרחיך סבירא ליה לר' יצחק דאדם הראשון נצטווה על המילה ולא מל, דאם לא, מאי כאדם עברו ברית. ובמרגליות הים הביא לדברי האור החיים (ויקרא יט, כ) דאדם הראשון חטא באכילת עץ הדעת קודם זמן היתרו, שהוא בחינת "ערלה", שאם היה ממתין עד ליל שבת היה מקדש על היין, והוא סוד דבריהם "אדם מושך בערלתו".

טז) גמ', רב נחמן אמר כופר בעיקר היה. פירש התורת חיים, שבאכילת העץ האמין בקדמות העולם, חלילה, והיינו כופר בעיקר, שאינו מאמין שהוא יתברך עיקר ויסוד הכל, וכדאיתא בבראשית רבה (יט, ד), "כי יודע אל' כי ביום אכלכם ממנו" כל אומן שונא בני אומנתו, מן העץ אכל וברא את העולם, והייתם כאלהים יוצרי עולמות, וכיון שהאמין לדברים בטלים הללו נמצא שהיה סבור שהעולם קדמון, חס ושלום, שהרי סבור היה שהעץ קדמון הוא, אם כן באכילת העץ היה כופר בעיקר שלא האמין שהוא יתברך עיקר ויסוד הכל.

יז) גמ', הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורס. פירש המהרש"א (חידושי אגדות), לפי שהאפיקורסים לומדים דברי מינות מתוך דקדוקי המקראות לפי טעותן, ועל כן אמר הוי שקוד ללמוד תורה שבכתב, שתוכל להשיב להן מתוך המקרא, וכדלקמן, שתשובתן בצדן. כי המינין לא יקבלו דברי התורה שבעל פה והמדרשות. אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי, שהוא ידע במדרש חכמים, ואם נשיב לו כפי המקרא, כל שכן דפקר טפי בתורה שבעל פה ובמדרש חכמים.

יח) גמ', אחד לו ואחד לדוד. פירש היד רמה, אחד לו, זה בנין בית המקדש שהשכינה שרויה בו ולפיכך נקרא כסא כבוד, ואחד לדוד, כסא מלכות למלוך על ישראל. ונאולי אפשר לבאר דברי ר' עקיבא לפי מה דאיתא לעיל (יט:). תניא רבי יוסי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך וכו', כשהוא אומר כי יד על כס' מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך. הרי דמלך ממלכי בית דוד היושב על כסא מלכותו, הוא כסא ה' וחדא הוא. ובביאור הדבר נראה, דעצם מה שהוא מלך ומכניע עצמו בפני רצון ה' הווי כסא מלכות ה'.

יט) גמ', אחד לדין ואחד לצדקה. פירש היד רמה, אחד לדין, כלומר, שהוא מנהיג את העולם כולו במדת הדין, ואחד לצדקה, כלומר, שאם הוצרך

זכה לנביאות שלא כסדר שאר נביאים. ועוד פירש, על פי מה דאיתא במדרש תנחומא, דהאשה מנשי בני הנביאים שצעקה אל אלישע עבדך אישי מת, היתה אשת עובדיהו, אם כן קרי ליה בן נביא שפירושו תלמיד, כמו שפירש רש"י, גם לאחר שמת, ואם כן כשניבא על כרחיך עדיין היה תלמיד, והיינו דמקשינן בגמ' "מפני מה זכה לנביאות" כשהוא בן נביא עדיין, מה שאין כן בשאר נביאים, דבשום מקום לא קרי לנביא שניבא בן נביא.

י) רש"י ד"ה שני צדיקים, יצחק ורבקה. הקשה הבן יהודע, אמאי לא חשיב נמי ליעקב, ויאמר דדר בין ג' צדיקים ולא למד ממעשיהם. ותירץ, דכיון דיעקב היה קטן ממנו, ונתקנא בו, ולא היתה אהבה ביניהם, לא חשיב דר עמו, שלא היה רואה ומביט במעשיו ללמוד ממנו, ולכך אין עליו אשמה מצד יעקב. ועוד, שהיו כמה שנים שדר עם יצחק ורבקה בלבד אחר שנסע יעקב אבינו.

יא) רש"י ד"ה לארץ, מדלא כתיב לארצם הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות. והיך רמז פירש, שנתחייבו לירד למדרגה התחתונה של גהינום.

יב) רש"י ד"ה ולא מאד בכלל, ובשרה כתיב וכו' והאי קרא דאבישג נקט וכו'. הקשה התורת חיים, אמאי נקט לעיל הדרשה ד"ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו וכו'", הא לא איירי ביה מעיקרא. ותירץ, דאידי דנקט הכא קרא דאבישג דדרשה רבי חנינא בר פפא, נקט נמי דרשא דקרא ד"ויקח את בנו הבכור וכו'", דבה נמי דרש רבי חנינא בר פפא, שאמר באותה שעה ירדו וכו', והוה ליה למינקט מעיקרא קרא "דאבישג" ובתר הכי קרא ד"ויקח את בנו הבכור וכו'", אלא משום דלא רצה לסיים הפרק במילתא דרבי חנינא בר פפא דאמר באותה שעה ירדו שונאיהן של ישראל למדרגה התחתונה, שאין מסיימין לא מסכת ולא פרק אלא בדבר טוב. ועיין בבן יהודע שפירש הסמיכות אופן אחר.

ז) רש"י ד"ה מאי קאמר קרא, מאי ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), מאי קשיא, הא איכא למימר כדאמרין גבי אברהם, דמתוך שהזכירו סיפר בשבחו, שנאמר זכר צדיק לברכה. לכך גרס במקום "מאי קאמר קרא" "מאי אמר ליה", כגירסת הילקוט (מובא במסורת הש"ס), ומקשינן, מאי אמר ליה אחאב לעובדיה, דבכל קריאה מצינו אמירה אחריה, והכא לא הוזכרה אמירה, אלא "ועובדיה היה ירא וגו'". והא דכתיב אחר כל הענין "ויאמר אחאב אל עובדיה לך בארץ היא", אמירה אחרת היתה ולא קאי א"ויקרא אחאב אל עובדיה". על כן דרשו ד"עובדיה היה ירא וגו'" היא תשובה לאמירת אחאב החסירה מן הכתוב, דאמר ליה אחאב, ביעקב כתיב "כי נחשתי ויברכני וגו'" שמא לאו ירא אלהים אתה, והיתה תשובת הבת קול "ועובדיה היה ירא וגו'".

ח) גמ', גדול שנאמר בעובדיה כו'. פירש המהרש"א (חידושי אגדות), דודאי אין לנו עובד לאלהים שעבד מאהבה כאברהם שנאמר "אברהם אוהבי", כדאיתא בסוטה (לא.), שהיא המדה הגדולה שבמדות. אלא דהכי קאמר, גדול מה שנאמר להדיא בקרא אצל עובדיה, שהיה ירא מאד, דבאברהם לא כתיב "מאד", מיהו טעמא אית ביה, דלאברהם הנוכח קאמר ליה הקדוש ברוך הוא, ומקצת שבחו ראוי לאמר בפניו, וכולו שלא בפניו.

ט) רש"י ד"ה מפני מה זכה לנביאות, שהרי גר היה וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), דלא אמר רבי מאיר לקמן דעובדיה גר היה אלא משום קושיה הגמ' דמאי שנא עובדיה לאדום, ורבי יצחק גופיה, דאיהו קאמר לה "מפני מה זכה", פירש התם טעמא אחרינא, שיבא עובדיה הדר בין ב' רשעים כו', ואם כן, מי הכריחו לומר הכא דגר היה. ותירץ, דאולי קבלה היה בידם דגר אדומי היה. והערוך לנר פירש, ד"מפני מה זכה" היינו, דכיון דעל כרחיך לא היה מבני נביאים, אשר הכינו עצמם מעת ילדותם לנביאות כסדר הנביאים, דהא איזבל הרגה כל הנביאים ואותו לא הרגה, מפני מה

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היוממי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היוממי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חנוכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>